Nr. 111, JANUARI 2008

MOLEN Wereld

Op bezoek in “De Nolet”

Maandblad
over molens en
hun opvolgers
11e jaargang, nr. 1

COLOFON

Redactie & administratie:
Moerdijkstraat 39 2751 BE Moerkapelle,
Tel./fax: +31 (0)79-5931303
E-mail adres: jsbakker@molenwereld.nl

Verschijning:
Elf maal per jaar, als regel op de eerste woensdag van de maand. Gedurende de maanden juli en augustus verschijnt één gecombineerd nummer.

Uitgave:
De 'Molenwereld' is een uitgave van de Stichting Molenwereld
Benedenrijweg 521 2987 VA Ridderkerk
Tel.: 0180-411018

Uitgever:
dhr. Sj. J. Veerman
Zwanebloem 51, 2954 NH Alblasserdam
Tel.: 0180-524509
E-mail adres: sjv@xs4all.nl

Redactie:
dhr. J.S. Bakker
Moerdijkstraat 37 2751 BE Moerkapelle,
Tel/fax 079-5931303
E-mail adres: jsbakker@molenwereld.nl

dhr. B.H.J. Mols
Provincialeweg Zuid 42, 4286 LM Almkerk,
Tel.: 06-50283248
E-mail adres: bart68@planet.nl

Advertenties:
J. Ottevanger
Molenviergang 2 2761 BK Zevenhuizen
Tel.: 0180-638180 / Fax: 0180-638179
E-mail adres: adv@molenwereld.nl

Abonnementen:
Tel.: +31 (079)-5931303 (na 18.00 uur) / Fax: +31 (079)-5931303
Nederland (€ 47,50) per jaar (incl. 6% BTW).

Overige landen Europa (€ 65,-)
Andere landen prijs op aanvraag.

De abonnementsprijs dient bij vooruitbetaling te worden voldaan.
Abonnementen kunnen op ieder gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd tenzij een abonnement uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar schriftelijk wordt opgezegd.
De in het lopende abonnementsjaar (van januari t/m december) reeds verschenen nummers worden na ontvangst van het abonnementsgeld direct toegezonden, indien nog voorradig.

Prijs losse nummers: in Nederland £6,-;
overig Europa £7,- (exclusief porto)

Donateurs van de Stichting Molenwereld ontvangen het blad gratis bij een minimum-donatie van € 62,50.
Op schenkingen en legaten aan de Stichting Molenwereld is artikel 24 lid 4 van de Successiewet van toepassing.

Bankrelatie:
Voor Nederland: Postbank 4506935 / Rabobank 3750.30.867
Voor België: Postcheque 000-1746998-28

Kopij:
Zenden aan de redactie van de Molenwereld,
Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle.

Lay-out en Druk:
Vis Offset, Alphen aan den Rijn.

ISSN 1387-2974

© COPYRIGHT 2008 Stichting Molenwereld Moerkapelle.
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt op welke wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Redactioneel

Allereerst en allermeest wensen de redactie, de medewerkers en het bestuur van de Stichting Molenwereld u bij het uitkomen van het eerste nummer van de elfde jaargang een in alle opzichten gezegend, voorspoedig 2008 toe. We laten onze wensen dit keer vergezeld gaan van een bijzonder fraaie middenplaat van molen De Nolet, een foto van Teo Krijgsman, die wij dankzij de medewerking van Distilleerderij Nolet in Schiedam kunnen en mogen publiceren. Dat hangt dan weer samen met een uitvoerig artikel over de molen De Nolet, zowel in woord en beeld een heel bijzonder verhaal, dat van het eerste nummer van deze jaargang in feite een special over deze molen maakt. De molen springt op alle mogelijke manieren uit de band, maar bewaart desondanks uiterlijk het idee van een onvervalste Schiedamse brandersmolen. Deze symbiose van oud en nieuw, traditie en innovatie dwingt verbazing, ja bewondering af. Dit artikel is ook de come-back van Willem Roose als auteur in *Molenwereld*, na hem enige jaren node gemist te hebben. Hij is de woordkunst bepaald nog niet verleerd. We zijn dan ook zeer blij met dit artikel en we hopen dat hij de smaak van deze tak van molensport ook weer te pakken heeft gekregen.

JSB

wenst u een Voorspoedig en Gezegend 2008!

MIDDENPLAAT: Molen De Nolet met de distilleerderij in Schiedam; de dageraad van een moderne tijd in een historische context. (Foto Teo Krijgsman).

INHOUD pagina

Molensactueel 3
Kap op molen Gieterveen 14
Roelof Kooiker
Feest bij Gild Fryske Mounders met vijftien geslaagden 16
Frank Terpstra
Op bezoek in De Nolet 18
Willem Roose
NVVM - molenmakers ACTIEF 39
Papiermolen 40
Uit `t kijkgat 42
Zoeker 42

Afsluitdatum van de kopij voor
het februarinummer van *Molenwereld*:
11 januari 2008.

Molens ACTUEEL

Informatie
voor deze rubriek:
Redactie Molenwereld,
p/a B.H.J. Mols,
Provincialeweg Zuid 42,
4286 LM Almkerk.
Tel.: 06-50283248
E-mail: **bart68@planet.nl**

Roeden De Hond Paesens uitgenomen

Op 23 november 2007 zijn met een kraanwagen de beide roeden van molen De Hond te Paesens uitgenomen. Het gaat om twee vroege Buurma-roeden uit 1969 met de nummers 11 en 12. De roeden worden vervangen door nieuwe en met de restauratie is een bedrag van 40.000 euro gemoeid. De kosten worden voor 70 procent door het Rijk voldaan. Het restant wordt gefinancierd door onder andere de provincie Fryslân en het Prins Bernard Cultuurfonds. In maart 2008 moet de molen weer gebruiksklaar zijn.

De eigenaar van de molen, de Stichting De Fryske Mole, heeft nog een aantal restauraties op het programma te staan. Zo wordt ook de Broekmolen in Broeksterwoude binnenkort flink aangepakt.

Wetterskip Fryslân zet poldermolens in voor hulpbemaling

Het Wetterskip Fryslân heeft op vrijdag 7 en zaterdag 8 december twintig molens van Stichting De Fryske Mole en zeven eigen molens ingezet om bij wijze van proef overtollig water uit de polders te malen als versterking van de bestaande mechanische bemaling. Sinds men in 2006 een overeenkomst heeft gesloten is dit de eerste grootschalige test waarbij de inzet daadwerkelijk wordt gevraagd. Door de extreme regenval tijdens zware buien ontstond wateroverlast in de polders. Onder normale omstandigheden zijn de molens niet nodig voor het wegmalen van overtollig water, maar de situatie begin december bood een uitnemende gelegenheid voor een test of de gemaakte afspraken werken en het in het leven geroepen systeem inderdaad zijn nut heeft. Deze oefening van Wetterskip Fryslân gold natuurlijk zowel het functioneren van de molens, de molenaars en het waterschap als aansturende instantie. Ook de staat van de molentochten mag niet vergeten worden. Vervuilde, ingetrapte en dichtgeslibde tochten belemmeren de watertoevoer aanzienlijk en beïnvloeden de capaciteit van de bemaling zeer nadelig. Dat was in de tijd dat de molens nog volop in bedrijf waren ook wel eens een probleem als een polderbestuur niet op zijn strepen stond.
De proef met de molens als aanvullende bemaling mag geslaagd worden genoemd. Inderdaad openbaarden zich gebreken. Per slot was het om die te signaleren en te verbeteren ook te doen. Zo bleken de molenaars niet altijd bereikbaar vanwege verouderde gegevens in het adressenbestand, waarmee dus een verbeterpunt zichtbaar werd.
Het systeem met molens als bemalingversterking bestaat in westelijk Nederland al langer, met name in Rijnland, de Alblasserwaard en Noord-Holland. Het heeft daar al vele malen zijn nut bewezen.
In deze streken is het gemakkelijk dat de molens als regel worden bewoond door de molenaars. Dat is niet alleen makkelijk voor de bereikbaarheid, maar ook voor de bediening. Bij slecht weer is de woning in de molen een comfortabel onderkomen in vergelijking met de

De Steenhuistermolen bij Stiens is een van de molens van De Fryske Mole die 'onder contract' staat als hulpbemaling voor het Wetterskip Fryslân (foto H. Noot, 29 maart 2003).

Friese watermolens die als regel onbewoond zijn. Soms is er een molenaarshuis, maar vaak ook niet. Bij slecht weer is veelal het verblijf in of bij de molen ronduit Spartaans. Dan moet men wel uit het juiste molenaarshout zijn gesneden om in zulke omstandigheden lang bij de molen te bivakkeren.

Friese Molenaarsdag 2008

In 2008 wordt weer een Friese Molenaarsdag georganiseerd. Die dag vindt plaats op 15 maart 2008 en de volgende zes molens kunnen tussen 10-16 uur bezocht worden:

- Molen De Weijert, Lijclamaweg 15, 8423 TC Makkinga, een stellingkorenmolen uit 1925 (107);
- Molen Windlust, Industriestraat 29, 8391 AG Noordwolde, een stellingkorenmolen uit 1859 (125);
- Molen De Gooyer, Steenwijkerweg 76, 8471 LC Wolvega, een poldermolen uit 1775 (124);
- Molen Windlust, Hoofdstraat West 52, 8471 HW Wolvega. een stellingkorenmolen annex streekmuseum uit 1888 (121);
- De Tjongermolen nabij Schoterlandseweg 7, 8454 KA Mildam, een poldermolen uit 1983 (119);
- Molen Welgelegen, Tjepkemastraat 8441 CD Heerenveen, een stellingkorenmolen uit 1849 (114). De nummers tussen haakjes verwijzen naar de nummers in het boek Friese Molens. **Jet Sandberg.**

Herhaling van Almelose zetten rond De Hoop

Al in 2006 opende wethouder Kuiper de discussie omtrent de mogelijkheden ten aanzien van molen De Hoop in relatie tot de stedenbouwkundige ontwikkelingen in Almelo. Ruim een jaar later heeft de gemeente een nota aangekondigd met daarin de toekomst van de molen. In de nota zijn de drie inmiddels bekende opties opgenomen: zolaten staan, verhogen van de gemetselde onderbouw of verplaatsen (*Molenwereld* 2007-12-440). De vraag is echter of de nota nog enige zin heeft, aangezien de verantwoordelijk wethouder (Cultuur en Ruimtelijke Ordening) allang stelling heeft genomen. De molen zal het niet winnen van de stedelijke ontwikkeling, aldus Kuiper en dus is zijn devies: verplaatsen. Op een bijeenkomst van de Historische Kring uitte de voorzitter van de Stichting Windkorenmolen De Hoop onlangs dat hij hoopt dat een gedegen ambtelijke nota uiteindelijk leidt tot verplaatsing, waardoor de molen op meer manieren kan worden geëxploiteerd dan nu het geval is. Vrijwillig molenaar Rutgers heeft echter vijf klinkende argumenten om de molen op de huidige plek te handhaven:

1. Historie: er staat al 500 jaar een stadsmolen bij het centrum van Almelo. Het is één van de weinige historische monumenten.
2. Monumentaal: de monumentale waarde wordt bepaald door de architectuur en door zijn functie als korenmolen. De plek van de molen is ook historisch bepaald. Een stadsmolen hoort niet in het buitengebied.
3. Recreatief: in gemeentelijke stukken staat dat 'een werkende molen zo dicht bij het stadscentrum, van belang is voor de stad door de monumentale waarde en de recreatieve betekenis'. Plaatsing in het buitengebied zal de toeloop waarschijnlijk negatief beïnvloeden.
4. Toeristisch: bezoekers van buiten de stad weten de molen te vinden. De Hoop is een beeldbepalend monument in het centrum van Almelo.
5. Biotoop: De Hoop heeft een goede biotoop (windvang). Verplaatsing naar het buitengebied hoeft geen verbetering te zijn, door de aanwezigheid van bomen en struiken.

Daadwerkelijke keuzes zullen nog wel even op zich laten wachten, zeker zolang het stedenbouwkundig plan nog niet bekend is.

Restauratie molen Fakkert te Hoonhorst vrijwel rond

Alle partijen in Dalfsen zijn het in principe eens over de vraag of de molen van Fakkert te Hoonhorst moet worden gerestaureerd. Dat antwoord is ja. De vraag die echter ook beantwoord moet worden is of dit tegen elke prijs moet gebeuren. De restauratie(kosten) stonden in november dan ook (opnieuw) op de politieke agenda, met als inzet de extra 208.000 euro die de gemeente onverwacht bij moet leggen. Het College van B en W confronteerde de

Molen De Hoop in Almelo, de gewezen Friese papiermolen 't Springend Hart uit Makkum, omstreeks 1935 nog volop in bedrijf.

De molen van Fakkert in Hoonhorst nog 'ingepakt' in de mengvoederfabriek (foto G.H. Varwijk, 19 mei 2004).

verantwoordelijke raadscommissie met het voorstel om 208.000 euro uit de algemene reserve te halen in verband met een subsidieaanvraag bij het Rijk en de daarvoor vereiste dekking. Die aanvraag kon tot uiterlijk 1 december 2007 worden ingediend. De gemeente (eigenaar) reserveerde al eerder 250.000 euro uit de Wavin-gelden (*Molenwereld* 2006-5-161), maar werd zeer onlangs geconfronteerd met een fors gat in de begroting, dat door verschillende oorzaken was ontstaan.
Ondanks de door de leden van de commissie uitgesproken bedenkingen van financiële aard ging de gemeenteraad op 26 november unaniem akkoord met het voorstel, waardoor afgezien van de rijksbijdrage niets meer het herstel van deze grote molen in de weg staat. Met de reeds gerestaureerde molen in Vilsteren, de in restauratie zijnde molen van Massier in Nieuwleusden en de te restaureren molen van Massier bezit geen enkele gemeente in Overijssel over zoveel grote molens. Deze drie molens hebben alle een stellinghoogte van ronde de tien meter en meer. En dan is er de Westermolen nog.
Ook anderszins gaat het met de restauratie van de molen in Hoonhorst de goede kant op. Het Dalfser aannemingsbedrijf Pekkeriet schonk 23 november de eerste stapel stenen voor de afbouw van de molenstomp. Het zijn er enkele duizenden, ruim voldoende om de completering van het metselwerk te realiseren. Bij de 'vermageringskuur' die de molen bij de verbouwing omstreeks 1965 onderging (slopen van de kap en verwijderen van het rietdek op de romp) zijn ook de muren tussen de achtkantstijlen op de eigenlijke onderbouw verdwenen.
De stenen zijn afkomstig van een circa 150 jaar oude boerderij aan de Langsweg en vrijwel identiek zijn aan de bakstenen die in 1868 zijn gebruikt bij de bouw van de molen.
Op 26 november besliste de gemeenteraad unaniem om de 208.000 euro beschikbaar te stellen. Hiermee werd voorkomen dat de subsidieaanvraag naar 2008 doorgeschoven zou moeten worden, en daarmee wellicht minder haalbaar.

De Gasthuismolen in Lieren (foto J.A. van Krimpen, november 1979).

Herbouw De Koe in januari 2008 van start

Ondanks een financiële tegenvaller en het nog niet rond zijn van de financiering van de restauratie, is er toch goed nieuws in Ermelo. De herbouw van De Koe komt een flink stuk dichterbij nu Bouwbedrijf Bimo Bouw BV in januari 2008 is gestart met de restauratie van de onderbouw. Tijdens een korte informele bijeenkomst in november tekenden stichtingsvoorzitter Poolen en algemeen directeur Van Malkenhorst van Bimo Bouw BV een overeenkomst, die de Ermelose molenstichting en de Harderwijkse bouwer aan elkaar verbindt.

Molen Lieren ternauwernood op gemeentelijke monumentenlijst

De gemeente Apeldoorn heeft onlangs de Gasthuismolen te Lieren op de gemeentelijke monumentenlijst geplaatst. Dit is conform het advies van Het Monumenten Advies Bureau (MAB) dat in 1999 (!) een onderzoek uitvoerde. Uit dit onderzoek bleek de monumentale waarde van de voormalige bovenslagwatermolen. De plaatsing geschiedde, nadat op er sprake was van nieuwbouwplannen op de plek van de oude molen. De gemeente heeft met de plaatsing alsnog een wettelijk instrument om niet tot afgifte van een sloopvergunning te geraken.

Achtkant Concordia Ede geplaatst

Op 20 november 2007 is door (waarnemend) burgemeester T. Netelenbos het startsein gegeven voor het terugplaatsen van het achtkant van molen de Concordia te Ede. Met het plaatsen van het achtkant is een belangrijke mijlpaal bereikt in het herstel van deze veelbesproken molen, die eens een haveloze molenromp was in de gebouwen van een mengvoederbariek was, wachtend op een onomkeerbaar einde.

Boven: heel speciaal, om niet te zeggen uniek, een molen in zo'n fabriekscomplex. (foto D. Kenbeek).

Links boven: De Concordia in Ede, molen en mengvoederfabriek; in meer dan een opzicht een stripverhaal (foto jsb. 21 juli 1982).

Het interieur van het achtkant dat drie bindlagen telt; voor Gelderland tamelijk uitzonderlijk te noemen, evenals de ligging van de stenen.(foto D. Kenbeek).

De sterk verhoogde onderbouw geeft de molen een totaal ander model (foto D. Kenbeek).

Restauratiesubsidie korenmolen Maasbommel aangevraagd

De als incomplete molen gekwalificeerde korenmolen aan de Bovendijk te Maasbommel is sinds 2006 eigendom van Van Ooijen. In eerste instantie diende Van Ooijen een plan in om drie appartementen voor vakantieverhuur te mogen creëren (*Molenwereld* 2007-9-300). Na afwijzing door de gemeente West Maas en Waal, provincie en de RACM besloot Van Ooijen herstel tot complete molen ter hand te nemen. Van Ooijen diende vervolgens voor 1 december 2007 een verzoek in om restauratiesubsidie voor het completeren van de molen. De hiermee gepaard gaande kosten zullen nabij de 450.000 euro bedragen.

Bijdrage in herstel Korenmolen Voorst

Het herstel van de korenmolen in Voorst, eertijds van Van Hal, (*Molenwereld* 2005-9-266) komt in zicht door een gecombineerde bijdrage van de gemeente Oude IJsselstreek en de provincie Gelderland. De gemeente draagt 50.000 euro bij, en de provincie legt eenzelfde bedrag bij aan de circa 300.000 euro kostende restauratie. Voor de sinds 1957 kaploze molen werd een stichting in het leven geroepen, die een restauratieplan op heeft laten stellen. De stichting heeft voor 1 december 2007 een beroep gedaan op de speciale rijksregeling voor herstel van molens, en hoopt hieruit een groot deel van de resterende middelen te verkrijgen.

Sloop silo's luidt restauratie De Bataaf in

De lotgevallen van De Bataaf te Winterswijk vertonen een treffende gelijkenis met die van de Concordia in Ede. Beide molens vormden in oorsprong het echte molenaarsbedrijf en beide degradeerden tot verminkt onderdeeldeel van een mengvoederfabriek. Aan de Concordia wordt gewerkt, aan De Bataaf ook. Deze zal in de zomer van 2009 weer maalvaardig zijn. Op 3 december 2007 gaf wethouder W. van Nijkerken het startsein voor de sloop van de silo's en bijgebouwen, na een inleiding van de voorzitter van Stichting Molen Bataaf. Het verwijderen van de naastgelegen bebouwing is het begin van het werk aan De Bataaf. De sloopwerkzaamheden zullen drie weken in beslag nemen. Daarna begint het werk aan de belt, dat in de zomer van 2008 gereed zal zijn. In de belt komt in het kader van het Nationaal Landschap een ruimte voor een permanente tentoonstelling over de geschiedenis van de scholtenboeren van Winterswijk. De restauratie kost in totaal 750.000 euro, waarvan tot een bedrag van 250.000 euro een verzoek bij het Rijk ligt. Uiteindelijk komt de stichting dan nog 80.000 euro te kort, maar vertrouwt er op ook dit gat te kunnen dichten.

De Bataaf als mengvoederfabriek (foto jsb, mei 1990).

De molen van Bunschoten omstreeks 1920 in vol bedrijf. De roeden zullen wel geen Potroeden zijn geweest....

Officiële start voor reconstructie korenmolen Bunschoten

Al in 1566 was Bunschoten een molen rijk. In 1815 is er sprake van een koren- en pelmolen. In januari 1863 brandt deze uit, maar herbouw volgt. De molen is geen lang leven beschoren, want binnen veertig jaar is weer herbouw noodzakelijk. De eerste steen voor de nieuwe molen wordt gelegd op 10 juli 1899 door de zesjarige Steven Willem Kelderman. De bouw wordt uitgevoerd door Willem van den Hoogen, een aannemer uit Spakenburg en Gebr. Wijnveen, de bekende molenmaker uit Voorthuizen. Wijnveen deed veel zaken met Gebr. De Boer uit Oostzaan en die zal waarschijnlijk ook wel de 'nieuwe' molen geleverd hebben. De toen gebouwde molen vertoont Zaanse trekken (staart), maar er zijn ook duidelijke verschillen (kapvorm, romp). Als het in zijn totaal om een gewezen Zaanse molen gaat dan heeft Wijnveen hem fors 'behandeld'. In 1929 komt de molen buiten bedrijf, waarna in 1932 onttakeling volgt. In 1967 wordt er nog gesproken over restauratie, maar omdat Monumentenzorg financieel niet mee wil werken draait het uit op sloop. Op 2 december 1967 wordt het achtkant door een kraan omver getrokken. Einde verhaal? Toch niet!

Nadat in Spakenburg het project Botterwerf was afgesloten zocht en vond men een nieuwe uitdaging in de reconstructie van de in 1967 ter ziele gegane korenmolen. In 2000 wordt hieromtrent raspport uitgebracht (zie *Molenwereld* 2001-1-5) en dat is dan de eerste stap in de richting van wederopbouw van molen De Hoop. Op 30 november 2007 volgt in het gemeentehuis van Bunschoten het officiële startsein voor de eigenlijke herbouw van molen De Hoop, waarna op de bouwlocatie de daad bij het woord wordt gevoegd. De herbouw is toevertrouwd aan de molenmakers Groot Wesseldijk en Groot Roessink. In de ook te herbouwen molenschuur komt een restaurant waarmee de exploitatie van de molen voor een belangrijk deel is verzekerd.

Molenaarskamer Soest geopend

Op dinsdag 20 november is de Molenaarskamer in Soest geopend. Dit is de in de molenheuvel verzonken ruimte onder de in aanbouw zijnde Windhond die geëxploiteerd kan worden ten behoeve van de molen. Aanvankelijk zou Stichting De Windhond dit zelf ter hand nemen maar bij nader inzien is de ruimte verkocht aan Ad van der Grift van het gelijknamige bouwbedrijf dat zich sinds acht jaar mede inspant voor de herbouw. Waar mogelijk zal Van der Grift de activiteiten combineren met een bezoek aan de molen. Gedacht wordt aan recepties, feesten, conferenties e.d. en aan begrafenissen. De molen ligt immers naast de begraafplaats en bezit ook nog een uitvaart. Over de nogal prominente plaats die de ingang van de Molenaarskamer inneemt zullen de meeste molenliefhebbers niet erg gelukkig zijn. In Soest kijkt men daar anders aan, 'het is tenslotte een nieuwe molen'. Omdat molen en Molenaarskamer één geheel vormen was een splitsingsakte en een Vereniging van Eigenaren noodzakelijk, net zoals bij een appartement. Mogelijk is dit een unicum. De bovenas is inmiddels gereed. Deze is gegoten door de sinds 1947 bestaande Soester Gieterij, thans gevestigd in Almere, met gebruik van de mal van Saasveld. Het enige opschrift is het jaartal 2007 maar het zal ongetwijfeld nummer 1 zijn. Machinefabriek Eerbeek heeft de as gedraaid. Deze is in week 47 bij Verbij in Hoogmade gearriveerd waar molenmaker Pieter van der Veek de kap gereed heeft en het werk aan bovenwiel en bovenschijfloop in uitvoering is.
D. Kenbeek.

Molenplein Den Helder zonder molen

In september werd door wethouder Boskaljon nog verklaard dat er zwaarwegende argumenten moeten zijn om af te zien van de nieuwe structuurschets voor het stadshart met daarin de nieuw te bouwen molen (*Molenwereld* 2007-10-353). Een aantal maanden later is de kans op het verrijzen van de molen een stuk kleiner, aangezien projectontwikkelaars voorkeur geven aan zoveel mogelijk woningen en appartementen. Wethouder Boskaljon heeft zijn mening herzien en de molenstichting geadviseerd bijvoorbeeld de molen in Mariëndal te herbouwen. De woordvoerder van de molenstichting heeft echter geen goed gevoel hierbij, want op die plek heeft nooit een molen gestaan. Het raamplan én de samenwerkingsovereenkomst Stadshart (2004) gaan uit van terugkeer van de molen aan het Molenplein om zo Den Helder iets te geven waar men trots op kan zijn. Ontwikkelaars hebben daar echter weinig boodschap aan en de politiek volgt vaak in hun kielzog.

De toegang tot de Molenaarskamer onder De Windhond in Soest (foto D. Kenbeek).

De Windhond is een merkwaardig geheel: de oprit rechts is normaal. De 'invaart' links is zeker bij een stellingmolen ongebruikelijk en doet eerder denken aan een Duitse 'Kellerholländer' (foto D. Kenbeek).

Dagen geteld voor molen 't Roode Hert aan de Frieseweg?

De kans is aanwezig dat korenmolen 't Roode Hert niet lang meer in bedrijf zal zijn aan de Frieseweg te Oudorp. Er bestaan plannen om de molen te verplaatsen naar de Munnikenweg in de Oudorperpolder, niet ver van de oude dorpskern van Oudorp. Verplaatsing is nodig in verband met de komende ontwikkelingen op Overstad, waardoor hoge gebouwen de wind uit de zeilen zullen nemen van de nog altijd beroepsmatig in bedrijf zijnde korenmolen. Mogelijk staat de molen in 2012 op de nieuwe locatie, waarbij het de bedoeling is dat de molen grotendeels in een keer over de weg wordt verplaatst.

Herstel molens gemeente Binnenmaas aanstaande

Op 13 november is de nieuwe kap geplaatst op de molen van de Sint Anthonypolder te Maasdam. Hiermee komt de afronding van de restauratie in de laatste fase. Nadien is de steiger verwijderd, waardoor de zwarte molenromp weer zichtbaar werd. In februari 2008 zullen de roeden worden gestoken en in april vindt de officiële opening plaats. De Stichting tot Behoud van Molens in de gemeente Binnenmaas stelt dat binnen nu en drie jaar alle molens in de gemeente weer in goede conditie verkeren. Na het gereedkomen van de werkzaamheden aan de Polderse Molen komt molen Windlust in Westmaas aan de beurt en tenslotte de Oostmolen in Mijnsheerenland. Molen Windlust staat al twee jaar stil en de restauratie kost circa 500.000 euro. De stichting zoekt nog 200.000 euro en is hierover in gesprek met de gemeente. De restauratie zal in elk geval voor 1 april 2008 beginnen, aangezien dit een voorwaarde voor subsidie was die het Rijk gesteld heeft. In 2009 tenslotte moet de Oostmolen onder handen worden genomen voor een bedrag naar schatting van 300.000 euro. En ook de molen van Goidschalxoord is eindelijk in beter vaarwater.

Originele baard Doeshofmolen terug

De Doeshofmolen in Leiderdorp was (en is) voorzien van een heel mooie baard. Nadat deze molen buiten bedrijf was gekomen raakte hij in een staat van verval die in Rijnland zijn weerga nauwelijks kende. De molen leek onstuitbaar op een definitieve ondergang af te gaan. Niet alleen het riet verdween van de molen, ook de baard ging spoorloos heen. Toen de molen in 1963 toch werd gerestaureerd dankzij de Rijnlandse Molenstichting werd de baard gereconstrueerd op basis van foto's. Het is de baard die nu nog aan de molen zit. De oude baard was en bleef weg. Nu kwam Tom Akerboom bij het opruimen van een huis - wat hij noemde - het naambord van een molen tegen. De oorsprong was hem onbekend en hij nam via de Nederlandse molendatabase contact op met Leo Middelkoop. Akerboom zou het leuk vinden als het naambord weer terug komt bij de juiste molen, alleen 'kon hij niets van de naam maken'. Leo Middelkoop kon hem onmiddellijk uit de droom helpen: het was de baard van de Doeshofmolen. Op 30 november schonk Middelkoop de originele baard van de molen teruggeschonken aan de Rijnlandse Molenstichting tijdens de jaarlijkse gezellige avond van de stichting in restaurant De Paardenburg te Rijpwetering. De baard is zodoende weer terug van weg geweest.

Op deze foto uit 1963 is de originele baard van de Doeshofmolen al verdwenen.

Adder onder Veerse N57?

De aanleg van de N57 is gedeeltelijk geschrapt(*Molenwereld* 2007-12-444), maar mogelijk komt de weg er voor een gedeelte toch. Het gevaar is derhalve nog niet helemaal verdwenen, onder andere voor De Jonge Johannes te Serooskerke. Rijkswaterstaat houdt voor het Veerse gedeelte van de nieuwe N57 vast aan het ontwerp dat oorspronkelijk is gemaakt. Zo wil Rijkswaterstaat de bocht bij de molen het liefste omleggen, zodat deze bocht uit het tracé verdwijnt. Of dat gebeurt, is afhankelijk van het budget dat beschikbaar is.

Hier is duidelijk wat mis: boventafelement van De Eendracht in Alphen a/d Rijn (foto D. Kenbeek).

De achterhanger heeft wel een speciale vorm welke ongetwijfeld is terug te leiden op de Zaanse wortels van de Alphense molen (foto J. Vendrig).

Rompherstel De Hoop Zierikzee afgerond

Na twee maanden werk is ultimo december de onderkant van de romp van De Hoop te Zierikzee weer gaaf opgeleverd. De 50.000 euro kostende restauratie bestond uit herstel van het voeg- en metselwerk onder de stelling. Op een aantal plaatsen is het metselwerk gerepareerd of vervangen en tevens is de stelling aan de onderzijde geschilderd. Het herstel volgde op het herstel van het deel boven de stelling, dit werd in 2006 al onder handen genomen. In 2008 worden balkkoppen waar nodig vernieuwd.

Twee Zeeuwse molens gaan in de steigers

Molen de Vier Winden te Sint-Annaland en molen De Jager te Oud-Vossemeer verkeren al jaren in erbarmelijke omstandigheden (*Molenwereld* 2007-9-307). Zo is de Vier Winden al enige tijd stellingloos en zijn het metselwerk, kap, gevlucht en de staart in zeer slechte staat. De molen die lange tijd in het bezit was van molenaar L.A. Verhage, is sinds 2005 eigendom van de familie Jungbeker. De provincie heeft een subsidiebijdrage van maximaal 25.000 euro toegezegd, onder voorwaarde dat ook het Rijk een bijdrage toekent. De totale kosten bedragen naar verwachting 250.000 euro, waarbij wordt uitgegaan van een draaivaardige molen.
Ook voor De Jager komt de Provincie Zeeland met een bijdrage tot maximaal 27.000 euro, zijnde 10% van de totale kosten. De laatste restauratie van de molen, in het bezit van de Vereniging De Hollandsche Molen, dateert uit 1973-1974. Ook hier geldt de voorwaarde dat ook het Rijk een bijdrage verstrekt.

Onderzoek toekomst molen Best afgerond

Het College van B en W heeft in novem-

De giek van de kraan buigt flink door wegens het gewicht van de kap met de as en de roe (foto J. Vendrig).

ber het rapport over restauratie en verplaatsing van de molen te Best aan de gemeenteraad overlegd. Het rapport is gebaseerd op het onderzoek dat is verricht naar restauratie op de huidige locatie of op een nieuwe locatie (*Molenwereld* 2007-11-404), waarbij opgemerkt dat in geval van verplaatsing de beschikbare ruimte vrijkomt voor herontwikkeling van het centrumplan. De verkoopopbrengst van de grond kan dan een deel van de meerkosten dekken. De kosten van realisatie op de huidige locatie komen uit op 810.000 euro. Verplaatsing en restauratie gaan ruim 1,3 miljoen euro kosten. In beide gevallen is een volledig maalvaardige molen als uitgangspunt genomen. Aan de kostenramingen heeft de gemeente mogelijke subsidies verbonden, maar aanvragen zijn nog niet geconcretiseerd. In de eerste variant wordt een subsidiebedrag van 324.000 euro genoemd, in de tweede optie 600.000 euro. Concrete subsidieaanvragen zijn nog niet ingediend. Op 19 november heeft de gemeenteraad zich uitgesproken voor het alternatief waarbij de molen op zijn huidige plek word gerestaureerd. In de gerestaureerde molen komt onder meer een informatiecentrum.

Oude molenromp Hoofdplaat hersteld

Wanneer men vanuit Biervliet het dorp Hoofdplaat binnenkomt, valt het oog op de molenromp van molen De Hoop. De toestand van de romp aan de Koningin Julianastraat ging elk jaar zienderogen achteruit, maar daar is onlangs verandering in gekomen. Eigenaar Faber heeft zich ingespannen de romp te conserveren en zo voor de toekomst te bewaren. Daar staat tegenover dat de romp verbouwd wordt tot vakantiewoning. Hiertoe heeft Faber een bouwaanvraag ingediend en verkregen. De bovenste rand van de molenromp is

De molenromp van Hoofdplaat voor herstel, nog voorzien van de haken uit het kettingkruiertijdperk (foto: E. Esselink ; 28 april 2007).

opnieuw gemetseld en zwakke plekken zijn hersteld. Binnen in de molenromp zijn twee molenzolders vervangen en tenslotte wordt het interieur opgeknapt.

Nieuwe kansen voor De Pelikaan in het Maaskantje

Al jaren is geld het probleem om molen De Pelikaan in het Maaskantje weer op orde te kunnen maken (*Molenwereld* 2005-9-272). Zo n 250.000 euro is nodig om de sinds 1998 stilstaande molen, eigendom van de molenaarsfamile Toelen, draaivaardig te krijgen. Molenaar Toelen heeft de vereiste monumentenvergunning aangevraagd. De vergunning is nu rond en Toelen hoopt dat in verband met de extra middelen die beschikbaar zijn, nu ook zijn subsidieverzoek gehonoreerd gaat worden. Toelen zet zich al jaren in om de vastgelopen restauratie weer door te kunnen starten.

Herstel Heimolen Sint-Hubert afgerond

Op 26 november 2007 heeft Erica Bouwmaterialen het herstel ter hand genomen van de inrijpoort van de Heimolen te Sint-Hubert.
De verbouwing is eind 2007 voor 95 procent afgerond. Alleen de afrondende werkzaamheden, waaronder schilderwerk, zijn naar begin 2008 doorgeschoven. Het herstel volgt op het in februari 2007 instorten van een gedeelte van de inrijpoort(*Molenwereld* 2007-3-91). De muur wordt opgebouwd met nieuwe stenen, gebakken volgens oud gebruik. Er is ook nieuwe bestrating en een nieuw betonnen dak boven de ingang aangebracht.

Molen van Waspik weer in het licht

Waspik vierde in 2007 haar 750-jarig bestaan. Het dorpsbeeld werd eeuwenlang bepaald door een korenmolen. Toch kreeg het dorp in de Langstraat pas betrekkelijk laat zijn molen. oP 25 januari 1700 verleenden de Staten van Holland aan Hubert Arnolt van Ravenschot, de ambachtsheer van Waspik, het recht om een molen te bouwen in Waspik, waarna de `s-Gravenmoerse molenaar Adriaan Molenschot toestemming kreeg om de molen te bouwen. Die eerste molen was een standerdmolen. Van omstreeks 1730 bleef de molen ongeveer een eeuw in handen van de Van Dusseldorps die zich later in Schiedam en Vlaardingen vestigden. Hun naam is onlosmakelijk verbonden aan de Stoommeelfabriek De Maas in Rotterdam, later - en nog steeds - de Meneba. In 1840 wordt Jan Baptist Martens uit Made eigenaar van de standerdmolen die hij in 1851 laat afbreken en vervangen door een stenen molen. bij een storm in de nacht van 2 op 3 oktober 1865 werd de nog jonge molen zwaar beschadigd; maar ook weer hersteld. De molen was ook schorsmolen; hoe kan het anders in de Langstraat? In 1918 kwam daar nog een houtzagerij bij, gedreven door een 25 pk zuiggasmotor. In 1900 kreek Martens toestemming voor het plaatsen van een 16 pk petroleummotor voor zijn koren- en schorsmolen die al betrekkelijk snel vervangen wordt door een elektromotor. De molen was opvallend slank, ongetwijfeld vrucht van verhoging van de oorspronkelijke romp. De romp was niet minder dan 23,5 m hoog.
Tijdens de zo zeer beruchte storm van 6 november 1921 die een zware tol onder de windmolens eiste verloor ook de molen van Waspik zijn kap en wieken. Tot overmaat van ramp brandde de molen op 23 oktober 1923 geheel uit, nadat kort tevoren Arnoldus van Gorp uit Chaam eigenaar was geworden. Na de brand werd de romp gesloopt tot baliehoogte en ingericht als maalderij. Deze raakte meer en meer ingebouwd in de meelfabriek, later mengvoederfabriek van Van Gorp die er tot voor kort was gevestigd. De molen werd daardoor geheel aan het gezicht onttrokken. Ongedacht krijgt Waspik na decennia toch weer een molenromp die zichtbaar is. De romp van de voormalige stellingmolen op het terrein waar tot voor kort Van Gorp mengvoeders gevestigd was, verkeerde in slechte staat (*Molenwereld* 2006-6-203). De grond waar de molen op staat is in particulier bezit gekomen en op het terrein bevinden zich naast de molen ook een huis en een pakhuis. De nieuwe eigenaren wilden in eerste instantie alleen de romp laten staan en restaureren, maar bij nadere inzien pakt men ook het pakhuis en het huis aan. De molen is nu nog onttrokken aan het zicht doordat het pakhuis en de veevoeder-

fabriek van Van Gorp er nog omheen staan. Het als kantoorruimte in gebruik geweest zijnde huis zal in oude staat worden hersteld. Het plan is om op een informatiebord aan de straat duidelijk te maken wat men wil.

Nationale biotoopsite van start

Op 16 november 2007 is in Arnhem tijdens de Molencontactdag de internetsite www.molenbiotoop.nl officieel gepresenteerd. De Hollandsche Molen heeft deze website opgezet om te voldoen aan de groeiende behoefte aan informatie over de molenbiotoop. Nog veel te vaak blijkt dat overheden, stedenbouwkundigen en landschapsarchitecten niet op de hoogte zijn van de eisen die aan de omgeving van molens worden gesteld. De site is dan ook voor een deel specifiek op hun informatiebehoefte gericht, met o.a. een overzicht van de wet- en regelgeving. Ook degenen die staan voor een goede molenbiotoop (bv. moleneigenaren en molenaars) vinden er antwoord op zowel algemene als heel specifieke vragen, zoals aan welke eisen moet de molenbiotoop voldoen, hoe wordt deze geïnventariseerd, is er nog een windrecht, etc. **Vereniging De Hollandsche Molen.**

De letterlijk en figuurlijk ingegroeide molenromp van Waspik. In de romp is nog een dichtgemetselde deur zichtbaar, mogelijk daterend uit het tijdperk voor de verhoging (foto: E. Esselink; 2 juni 2007).

In 't kort

- De RACM heeft Molenstichting Winsum laten weten dat molen Joeswert te **Feerwerd** niet langer op windkracht mag draaien, totdat de circa 250.000 euro kostende restauratie is uitgevoerd.
- De Ommense gemeenschap heeft in vier weken tijd een aanzienlijk geldbedrag verzameld ten behoeve van A. Wolters, die door brand op 22 oktober zijn molenschuur met zijn daarin aanwezige eigendommen in rook op zag gaan.
- Aannemersbedrijf Berkhof uit Zwartebroek heeft begin december 2007 alle activiteiten van het Terschuurse molenmakersbedrijf H. Endendijk overgenomen.
- Op 20 november 2007 heeft De Stichting Eerdse Molen 10.000 euro gewonnen in de Goed Doel Actie 2007 van Rabobank Veghel-Erp.
- De drie molenaars van de Bisschopsmolen in **Etten-Leur** hebben bij de gemeente aangedrongen op het instellen van een molenbeschermingszone.
- Een comité met een afgevaardigde uit elke gemeente onderzoekt de mogelijk toekomstige exacte locatie nabij het monument van de Koeveringse molen te **Veghel, Sint-Oedenrode en Schijndel**.
- De Historische Vereniging **Werkendam** en De Werken c.a. heeft voorgesteld de molensteen die herinnert aan de voormalige, in 1945 opgeblazen korenmolen aldaar te verplaatsen naar het Molenplein.

Molenkalender 2008

27 oktober 2007 tot 8 maart 2008: 'Gaan voor de wind' expositie over 24 molens in en om Schipluiden in het Museum 'Het Tramstation' te Schipluiden.
25 november 2007 t/m medio 2008: Expositie Molens in Rijnland (deel 2). in Historisch Centrum Ons Molen Verleden te Zevenhuizen.
15 maart 2008: Friese molenaarsdag.
15 maart 2008: Jaarvergadering Vereniging De Hollandsche Molen.
30 maart 2008: Westbrabantse Molendag.

Roelof Kooiker

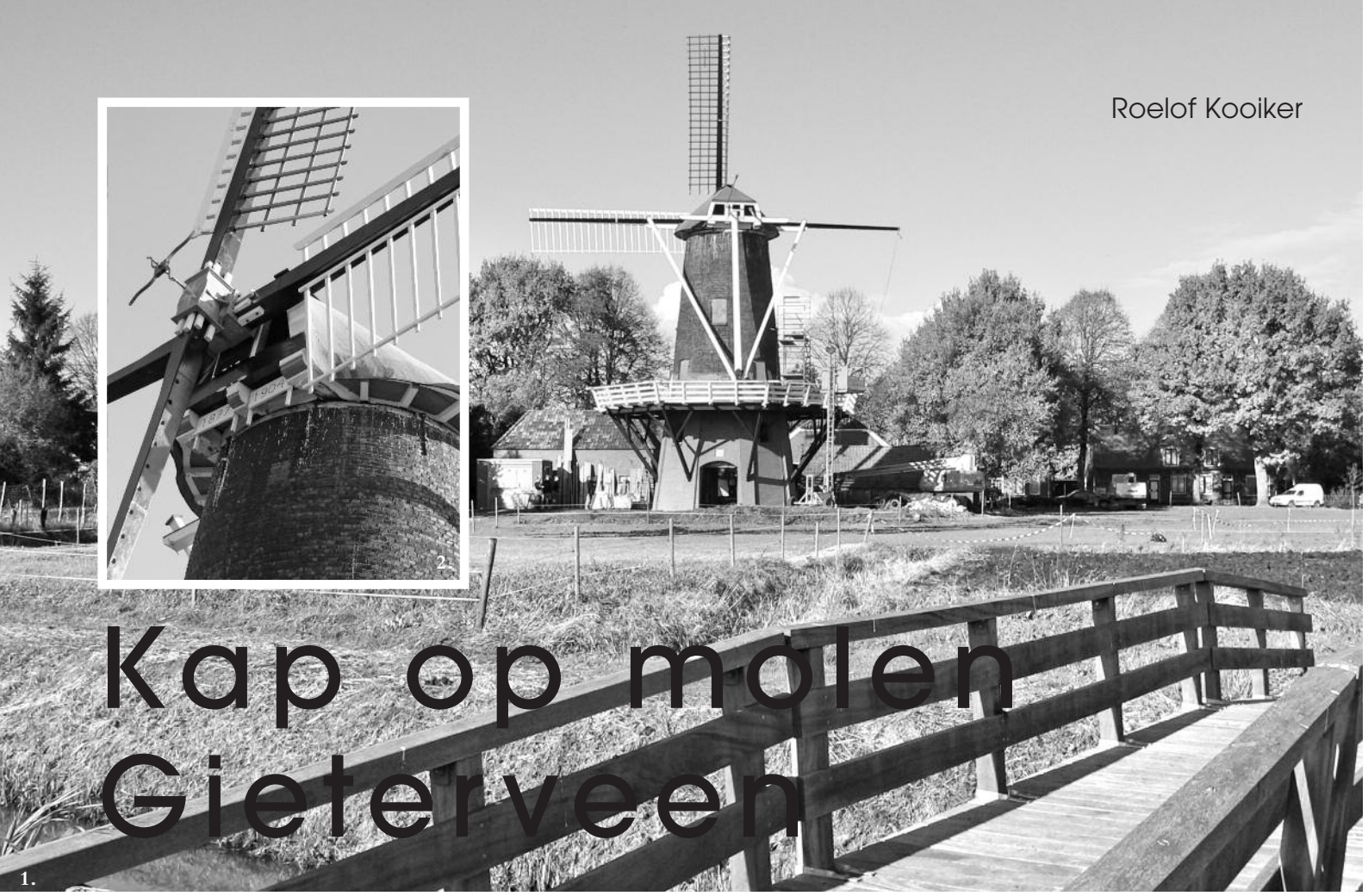

Kap op molen Gieterveen

1.

3.

4.

Wie bijna aan het einde van Het jaar van de Molen nog even een mooie boswandeling wilde maken, moest dat dan ook doen op dinsdag 30 oktober. In de vroege ochtend kwam de zon op, en verlichte met haar stalen het land van Gieterveen. Het was adembenemend mooi, en bovendien een zomerse temperatuur. Voor sommigen onder ons zat er die boswandeling er helaas niet in, hun reisdoel was molen De Eendracht te Gieterveen. Want daar was molenbouwer Dunning te Adorp zover dat de molenkap op het ronde romp kon worden gehesen. De aanwezige molendeskundigen en belangstellenden uitgerust met camera, waren al ruim op tijd om dit moment vast te leggen. Ook TV Drenthe was met een camerateam aanwezig, ze hadden zelfs een hoogwerker laten bezorgen om de gehele operatie optimaal vast te leggen. De gehele operatie verliep dan ook zeer voorspoedig, blijkbaar had iedereen er

5.

6.

7.

8.

1. Een bijna herboren molen.

2. Op de baard herinneren de jaartallen 1877 en 1904 aan bouw en herbouw: twee typen molen in één.

3. Het vernieuwen van de gemetselde onderbouw uit 1877, nog van de voorganger van de bestaande molen, een achtkante stellingmolen, is een ingrijpende klus. Een staalconstructie vangt tijdelijk de ronde stenen bovenbouw uit 1904 op, waarna de onderbouw in gedeelten wordt vervangen

4. De vernieuwde onderbouw na verwijdering van de staalconstructie. De fundatie ervan is nog zichtbaar.

5. Het plaatsen van de kap.

6. Het bevestigen van de linker lange schoor.

7. De roe met zelfzwichting zit, de zeilroe volgt.

8. Het stekenen van de stang voor de bediening van de zelfzwichting.

zin in. Wat vooral belangrijk is bij een operatie als deze, is een groep molenbouwers die goed op elkaar zijn ingespeeld, zodat het plaatsen van een molenkap en de bijhorende onderdelen perfect verloopt. Ook een ervaren kraanmachinist is van onschatbare waarde. Zoals dat in Gieterveen heeft plaats gevonden is een schoolvoorbeeld van samenwerking. Nadat de kap was geplaatst volgden in vlot tempo de staart, lange schoren, en de twee roeden, en als laatst de zwichtas om de kleppen van de zwelfzichting te bedienen. Al deze werkzaamheden waren binnen enkele uren geklaard. Nog op dezelfde dag waren de twee kale enden ook al opgehekt, zodat het gevlucht op de kleppen van de zelfzwichting na compleet waren. Maar de klus is nog niet klaar, er moet nog veel gebeuren. In de molen moet het gaande werk onderhanden worden genomen, ook de vloer op de begane grond moet nog worden gestort, en alle ramen en deuren zijn nog niet geplaatst. Wat wel al klaar is, is de nieuw opgemetselde onderbouw. Firma Stijkelbouw te Scheemda heeft voor deze klus rode Groninger bakstenen gebruikt, deze bakstenen komen overeen met de stenen van bestaande schuren en woningen in de omgeving van de molen. Het ronde muurwerk boven de stelling zal van een verflaag worden voorzien, de keuze van de kleurstelling zal wit en zwart zijn, dit is afgeleid van een oude foto's zodat deze restauratie historisch verantwoord is uitgevoerd. Wat er ook terug komt na 31 jaar is de zelfzwichting op de binnenroede, en dan hebben wij in Drenthe weer een bijzondere molen erbij.

15 Feest bij Gild Fryske Moun

VIJFTIEN GESLAAGDEN

In de periode april tot en met oktober van dit 'Jaar van de Molens' zijn bij het Gild Fryske Mounders (GFM) vijftien mensen geslaagd voor het examen molenaar. Dit grote aantal nieuwe mounders is een positieve stimulans voor het beheer en de presentatie van de Friese molens. Het was dan ook de aanleiding voor een feestelijke najaarsvergadering, welke 2 november jl. plaatsvond in een bomvol dorpshuis van Poppenwier.

Elke leermeester presenteerde zijn geslaagde(n) persoonlijk aan de aanwezigen in de zaal. De diploma's werden deze keer uitgereikt door het erelid en examinator van het GFM en molenaar op koren- en pelmolen De Onderneming te Witmarsum, de heer Lourens Sierkstra. De vereniging Gild Fryske Mounders is ook een 'onderneming', maar dan als een samenwerkingsverband van vrijwilligers. De leden en de molenaars van het GFM verdienen immers niet meer de kost met de molens, maar beheren dit fraaie Friese erfgoed en presenteren dit aan het publiek.

De diplom-uitreiking werd ingeleid met een presentatie over de visie van het GFM, haar praktijkgerichte organisatiemodel en haar rol binnen het Friese molenbehoud.

In dit Jaar van de Molens werd terecht veel gepleit om de molens beter te promoten. De molenaar vervult hierin volgens het GFM een voortrekkersrol. Het GFM heeft vanaf haar hernieuwde zelfstandigheid in 2003 een eigentijdse werving dan ook als belangrijk speerpunt van het beleid. In 2005 vond de eerste wervingsactie nieuwe stijl plaats. Het GFM zet sinds de grote wervingsactie van 2005 haar eigen leermeester Rolf Dijkema in als fotomodel cq. vaandeldrager op poster, folder en internetsite **www.molenaarworden.nl**

Een GFM-examen wordt afgenomen door de eigen leermeester en twee onafhankelijke examinatoren.

Links: geslaagden met bestuur (Foto Gerben D. Wijnja).

Volle zaal in Poppenwier (Foto Gerben D. Wijnja).

Rechts: poster GFM met leermeester Rolf Dijkema.

Onder: de examens van de eerste twee kandidaten van Rolf Dijkema, welke plaatsvonden op zaterdag 13 oktober jl. Naast Rolf als leermeester-examinator, waren hierbij Job Koehoorn en Lourens Sierkstra de examinatoren. Goffe Westra en Frits Bloem deden examen. De examinatoren kijken nauwlettend toe, of de kandidaten de juiste antwoorden geven en begrip hebben van de molen. Ook is op de actiefoto's duidelijk te zien, dat de leermeester bij het GFM het examen afneemt: Rolf heeft het heft in handen. Aan het eind van het examen resteert het ondertekenen van de verklaringen en is het GFM weer twee kersverse mounders rijker.

ders met

Frank Terpstra

't Betere Werk

Boerderij Est-Noordenhoek

De foto in *Molenwereld* 2007-10- 385 toont een vloedschuur, die op een extra hoog deel van de terp staat.

De grote overstek is kenmerkend voor deze regio. Het hele boerderijcomplex is inmiddels afgebrand en in andere vorm herbouwd.

De foto is op 26 september 1989 genomen door T.M. van Engers.

ADVERTENTIE

MOLENSTEEN-MAKERIJ

HANS TITULAER

voorheen
HEINRICH VAN HEES

Voor de beste kunstmaalstenen als ook blauwe basaltlava maalstenen.

Tevens zeer snel en vakkundig scherpen van uw molenstenen én maaltechnische adviezen.

Werkplaats: Rijksweg 146
6586 AB Plasmolen, Nederland
Telefoon: 024 - 696 36 54
Fax: 024 - 696 36 57

Privé: Hatertseveldweg 103
6531 ZD Nijmegen (NL)
Telefoon: 024 -378 69 28

GSM 06 53 66 76 86

Op bezoek in De Nolet

Het molinologische eindstadium?

De recent volledig nieuw gebouwde Noletmolen (officieel: molen De Nolet) in Schiedam is om meerdere redenen heel bijzonder. Volgens sommigen is hij echter omstreden. Hoogste tijd dus voor Molenwereld om ter plaatse eens poolshoogte te gaan nemen en te spreken met drie sleutelfiguren: "Nee, wij zijn dus duidelijk *NIET* de molenaar!".

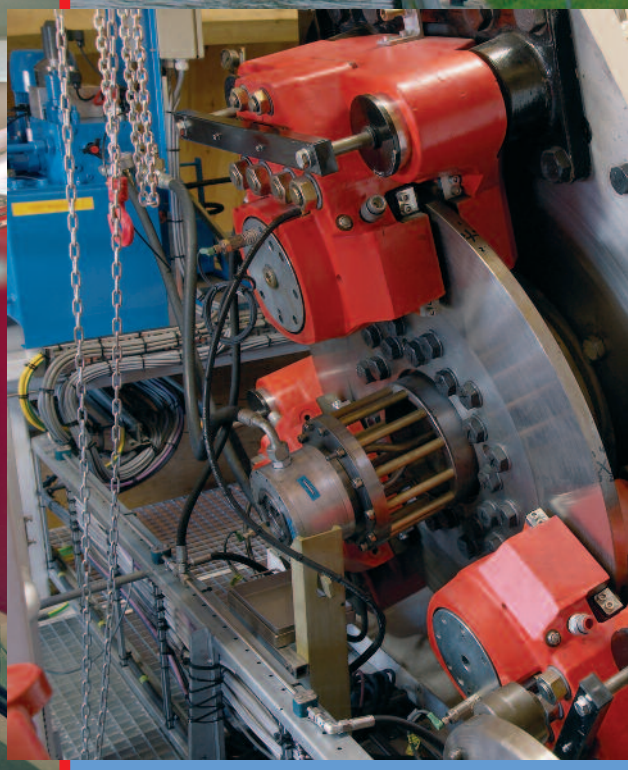

PORTRET

Willem Roose

Voor alle duidelijkheid: de Nolet maalt geen graan, maar wekt stroom op. Stroomopwekking met traditionele windmolens is een onderwerp dat al sinds de jaren `50 van de vorige eeuw op wisselende belangstelling kan rekenen van `ons' molenwereldje. Destijds werd er volop geëxperimenteerd met stroomopwekking op een handjevol molens waarvan De Traanroeier in Oudeschild waarschijnlijk de bekendste is. De installatie werd daar overigens `pas' in 1963 aangebracht en het zou niet meer lang duren voordat men de conclusie had getrokken: Stroomopwekking met traditionele windmolens is te zwaar belastend, onrendabel dus in de praktijk onmogelijk.

Links: de draaiende Nolet tijdens de inbedrijfstelling op 15 mei 2006 (foto J. Vendrig).

Links: schakel- en besturingskasten op de negende zolder (kapzolder). In de geopende kast links bevindt zich de zogenaamde convector, een universele draaistroomregelaar die dient voor de generator regeling. In het midden de elektrokabels vanuit de kap. Bij meer dan twee en een half rondje kruien raken ze niet in de knoop, want dan kruit de kap automatisch twee en een half rondje terug (foto Teo Krijgsman).

Rechts: kijkje op de tiende zolder richting voorkeuvelens met rechts de generator, in het midden de 'bovenas' met remschijf (remsysteem 2 in de tekst) en links de hydraulische unit voor de bediening van de 'remkleppen' (foto Teo Krijgsman).

Onder: remsysteem 2 nader bekeken: de drie 'remklauwen' op de remschijf, zeg maar 'bovenwiel': in vergelijking met traditionele molens van een uitzonderlijk klein diameter! (foto Teo Krijgsman).

Symbiose

Dat was echter veertig jaar geleden en de technische ontwikkelingen hebben in de tussentijd natuurlijk niet stil gestaan. Zo ontstond de afgelopen decennia de welbekende windturbine: de feitelijke opvolger van de traditionele windmolen die niet zelden tot enige commotie leidt. Zelfs de liefhebbers van laatstgenoemden lijken in twee kampen te zijn verdeeld: Zijn die dingen nu nuttig en mooi of zinloos en lelijk?
Met inmiddels meer dan veertig jaar ervaring op het gebied van stroomopwekking met windkracht is het wellicht zelfs niet meer zo vanzelfsprekend om - op basis van veertig jaar oude techniek - zondermeer aan te nemen dat stroomopwekking met traditionele windmolens niet mogelijk is. In Duitsland heeft men er al jaren ervaring mee en lijkt een en ander succesvol 1).
De Nolet is echter windturbine noch klassieke windmolen; het is een unieke symbiose van beide, een klassiek ogende molen met de mechaniek van de modernste windturbine. Bij het bekend maken van de plannen stond (een deel van) de traditionele molenwereld, zoals te verwachten viel, weer eens op haar achterste benen: "Nou, ik vind het maar niks", "Een schandalig plan!", "Ik erger me er zo aan", "Allemaal nep, bah!", "Dat hele kloteding hoeft er van mij zonodig niet te komen", zo luidden enkele commentaren op het welbekende prikbord van molenstartpagina op internet in december 2003... Toch zal vriend en vijand moeten erkennen dat het klassieke uiterlijk van De Nolet als zeer geslaagd mag worden beschouwd. Alleen de askopconstructie wijkt iets af, maar dat is alleen van nabij door echte kenners waar te nemen.

Eindstadium

Welke plaats neemt De Nolet als zodanig in binnen het Nederlandse molenbestand? Gezien de combinatie van het klassieke uiterlijk en de hypermoderne inrichting kan hij gezien worden binnen een traditie van eeuwenlange technische ontwikkelingen op klassieke wind-

De roostervloer op 'voeghouthoogte': de tiende zolder van De Nolet met rechts de generator (foto Teo Krijgsman).

Links de generator, in het midden de tandwielkast en daartussen een flexibele koppelingsas. Rechts de 'bovenas' richting wiekenkruis (foto Teo Krijgsman).

molens. Als zodanig is dit feitelijk de eindontwikkeling, een soort molinologisch eindstadium. Deze redenering snijdt echter niet geheel hout. Met het (zo goed als) verdwijnen van de economische functie van de traditionele molens werden zij tot monumenten verklaard, waarmee de technische ontwikkeling feitelijk stopte. Aan de andere kant ging de ontwikkeling naar het gebruik van windenergie wèl verder hetgeen resulteerde in de eerder genoemde windturbine.
De Nolet neemt dus een unieke plaats in binnen het Nederlandse molenbestand, een plaats die verder versterkt wordt door de gigantische afmetingen van de molen. Over 50 jaar (maar dat is koffiedikkijken) zal de historische waarde van De Nolet waarschijnlijk groter zijn dan die van de zoveelste 'historische' replica die momenteel wordt gebouwd.

Tiende en elfde generatie

Na al dit gefilosofeer is het hoogste tijd geworden om een bezoek aan de molen zelf te brengen.
Komend vanuit de richting Rotterdam via de A20 valt al snel de zeer prominente plaats van De Nolet in het Schiedamse stadsbeeld op: daar waar het historische kwintet opvallend vaak verscholen gaat achter flats, is De Nolet zeer duidelijk zichtbaar. En hij draait, zonder zeilen. Onmiddellijk realiseer ik mij de stompzinnigheid van die laatste gedachtegang, want de Nolet heeft immers geen zeilen; waarover later meer.
In de molen word ik verwelkomd door de heren Carel Nolet senior, Ronald de Heer en Ad Kriesels van de Stichting De Noletmolen. Voor de goede orde: de molen is eigendom van het bedrijf (Distilleerderij Nolet) en de stichting is destijds opgericht om de bouw van de molen te coördineren; thans verzorgt zij de exploitatie van de molen. De ontvangst in de sfeervolle ontvangstruimte op de begane grond is uiterst hartelijk en men blijkt zich zeer goed op mijn bezoek te hebben voorbereid. Naar

eigen zeggen is men speciaal voor dit interview overgekomen uit Californië, België en London; Ik voel mij vereerd! Met enige gêne moet ik de heren toch even confronteren met alle bedenkingen die (aanvankelijk) werden geuit met betrekking tot de bouw van De Nolet (zie hierboven). "Ik heb respect voor hun gevoelens, maar daar laat ik de toekomst van mijn bedrijf niet door bepalen", aldus Carel Nolet.

Nolet is een man die weet waarover hij spreekt: als tiende generatie is hij tegenwoordig verantwoordelijk voor het reilen en zeilen van de distilleerderij, terwijl de elfde generatie (zoon Carel junior in de Verenigde Staten en zoon Bob in Schiedam) inmiddels ook zijn intrede in het bedrijf heeft gemaakt. Dat maakt Nolet, opgericht in 1691, één van de oudste familiebedrijven van Nederland.
Zoals de naam al aangeeft produceert het bedrijf al eeuwen gedistilleerde dranken. Rond 1960 was het assortiment opgelopen tot zo'n veertig verschillende producten, maar tien jaar later besloot men dit aantal drastisch te verminderen en zich louter toe te leggen op de meest rendabele producten. In 1977 werd zelfs de aloude merknaam 'Nolet' (die een enigszins oubollig imago had gekregen) vervangen door "Ketel 1", vernoemd naar de oudste ketel van het bedrijf, daterend uit 1864. Ketel 1 geldt inmiddels al jaren als top-jenever op de Nederlandse markt, terwijl 'Ketel One Vodka' (even iets andere uitspraak en inmiddels ook met een citroen-flavour op de markt) al sinds 1983 het belangrijkste exportartikel is van het bedrijf op met name de Amerikaanse markt, maar ook in diverse andere landen.
Milieuvriendelijkheid staat al jaren hoog in het vaandel bij de productiemethoden van het bedrijf. Zo wordt in grindlagen op zo'n 150 meter diepte al jarenlang in het bedrijf vrijgekomen warmte opgeslagen in de zomer die in de wintermaanden wordt gebruikt voor verwarming van het bedrijf. In de wintermaanden wordt juist koude lucht in deze lagen opgeslagen die in de zomermaanden wordt gebruikt voor de airco (verkoeling dus). De bouw van De Nolet past uitstekend in deze bedrijfsfilosofie.

Historische binding

Wie een beetje kennis heeft van de Schiedamse geschiedenis in het algemeen en die van de moutmolens alhier in het bijzonder, zal niet verbaasd opkijken dat Nolet door de eeuwen heen een bijzondere binding met molens heeft gehad. Op de gevelsteen in molen De Walvisch valt te lezen "Op den 16 juny 1794 is door Anthonius Nolet de Eerste Steen Van dezen Molen gelegd", inderdaad, een verre voorvader van de huidige generatie Nolet en destijds voor 20% aandeelhouder van bedrijf De Walvisch. "Ik heb me altijd betrokken gevoeld bij de molens en na de brand in De Walvisch (in 1996 WR) had ik gelijk iets van 'ik doe mee met de herbouw'", aldus Carel Nolet. Hoeveel heeft hij eigenlijk bijgedragen aan de herbouw? "Nou, als je van *De Telegraaf*

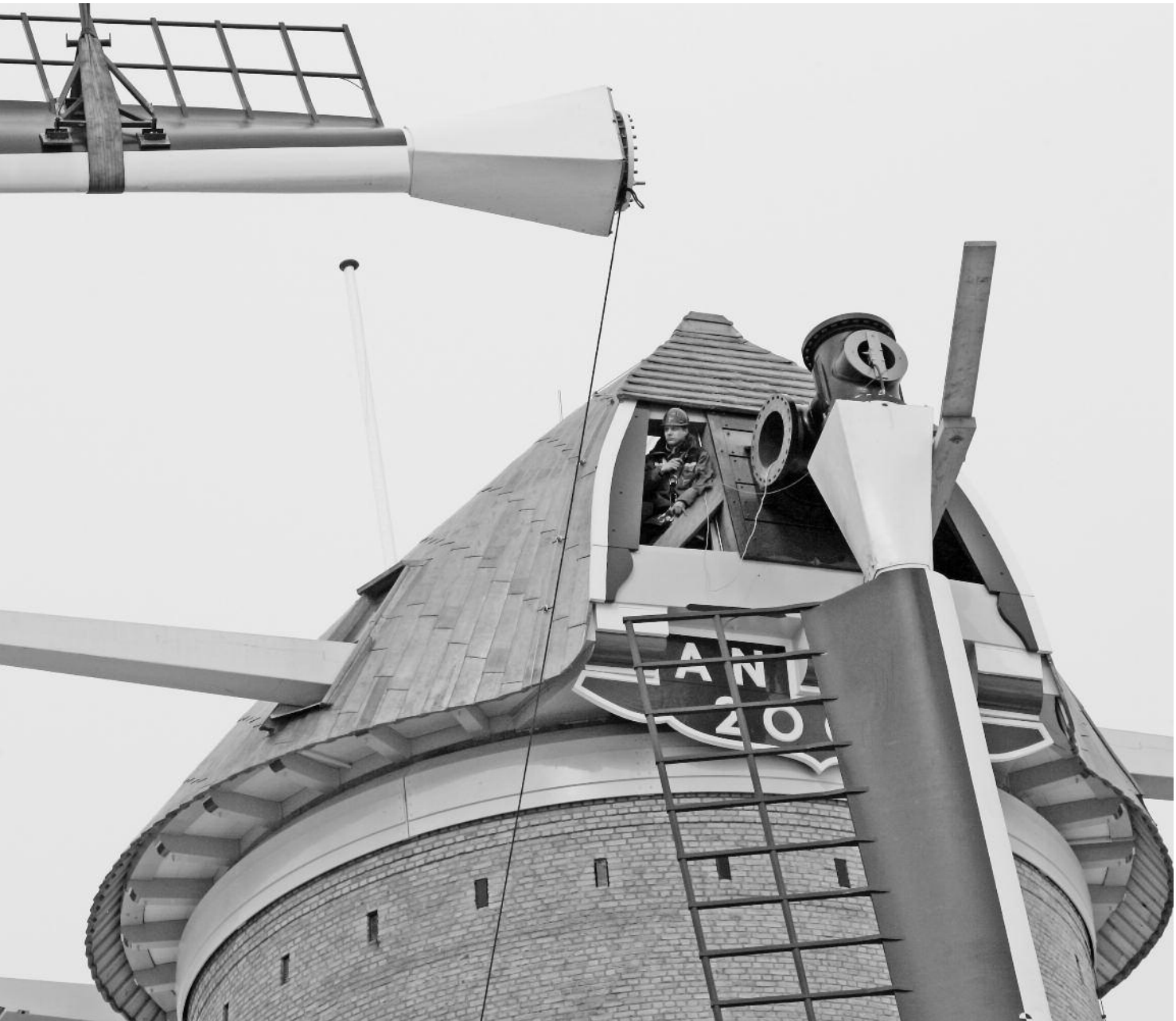

Het aanhangen van een wiek ('steken van een halve buitenroe?') op 3 maart 2006. Op het eerste gezicht lijkt het alles klassiek, tot op de aanwezigheid van een keerstijl toe. Het wieksysteem en de as verraden extra-ordinaire, singuliere eigenschappen voor een uiterlijk klassieke molen. (foto Roel Dijkstra Fotografie/Joep van der Pal).

Opgave van de grootste bestaande en verloren gegane gemetselde stellingmolens ooit

Als PEIL van de molens wordt aangehouden het gemiddelde niveau van het maaiveld om de voet van de molen.

Alle opgegeven maten zijn in meters.

	molen "de Nolet" te Schiedam	molen "de Arend" te Rotterdam	molen "de Hoop" te Rotterdam	molen "de Hoop" te Princenhage	molen "de Noord" te Schiedam	molen "De Vrijheid" te Schiedam	molen "de Gooijer" te Amsterdam	molen "De Walvisch" te Schiedam	molen "Rijn en Zon" te Utrecht	molen "De Drie Koornbloemen" te Schiedam	molen te Hage Oost-Friesland (W. - Dld.)
Hoogste wiektop	54,60	ca. 53,00	ca. 49,00	48,72	44,56	44,52	44,24	43,14	42,25	42,25	39,59
Nok van de kap	41,82	ca. 41,13	ca. 34,5	38,00	33,33	33,19	33,54	31,89	32,15	30,91	30,25
Bovenkant metselwerk/boventaliement	37,27	?	?	34,10	29,42	29,27	29,34	27,72	28,55	26,88	26,10
Bovenkant stellingdek (baliedek)	24,22	ca. 25,90	ca. 22,62	22,90	18,23	18,09	17,83	16,43	17,70	15,88	16,74
Niveau Begane Grondvloer	0,07	?	?	?	-0,45	0,00	0,00	0,10	-0,10	0,00	0,00
Niveau waterspiegel	-2,40	?	?	n.v.t.	-0,70	-0,46	n.v.t.	-2,40	n.v.t.	-1,70	n.v.t.
Vlucht (diameter wieken)	30,00	ca. 27,46	ca. 27,25	26,00	26,90	26,60	26,60	26,67	24,90	26,60	22,00
Afstand roe tot baliedek	1,01	?	?	0,40	0,31	0,35	0,60	0,43	0,30	0,35	0,75
Diameter van de voet van de molen	16,20	ca. 15,70	ca. 12,35								
Peil van de begane grondvloer van de molen ten opzichte van het Peil van de fabriek	0,30										
Diameter kap	7,94										

Van Maurik Vermeulen architecten
Den Haag.

Bronnen:
Stichting De Schiedamse molens
Rotterdams Dagblad, 19 december 2001
Molenwereld nr. 11, november 2001

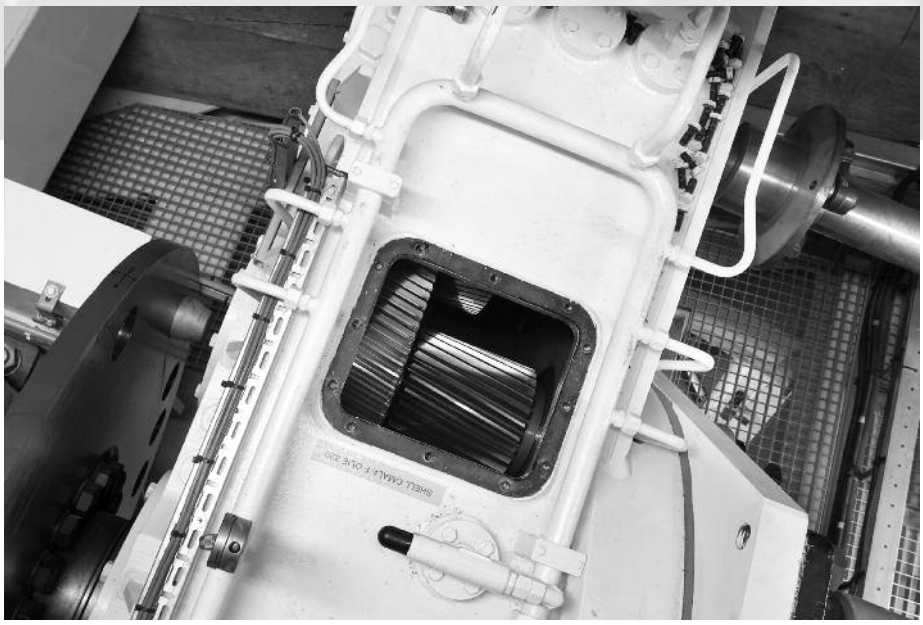

Bovenaanzicht van de geopende tandwielkast die voor de versnelling tussen wiekenkruis en generator zorgt. Linksonder de 'bovenas' richting wiekenkruis en rechtsboven de sneldraaiende as naar de generator (foto Teo Krijgsman).

Kruisysteem met 1 kruimotor (van de 4) met reductiekast (foto Teo Krijgsman).

was zou ik er niet eens over willen beginnen, maar tegen de lezers van *Molenwereld* wil ik wel kwijt dat ik er een behoorlijke bijdrage aan heb geleverd", antwoordt hij op bescheiden toon.

De eerste plannen

Het lijkt me beter om het te gaan hebben over de eerste ideeën voor de bouw van De Nolet: Hoe en wanneer kwamen die eigenlijk tot stand? En wat wilde men eigenlijk met de molen? Carel Nolet (lachend): "Ergens in 2000 werd ik wakker met het idee 'Ik wil een molen bouwen' en toen belde ik mijn zoon Carel in California en die had zoiets van AO, daar moeten we het dan maar eens over hebben-". Het is in een periode waarin het bedrijf Nolet een enorme expansie doormaakt - iets dat feitelijk ook anno 2007 nog speelt -- met veel bouwplannen en bouwbesprekingen tot gevolg. De bouw van een molen kan goed ingepast worden in deze plan-

Fraaie inwendige opname van de tandwielkast met zogenaamde paralelle vertanding (foto Teo Krijgsman).

nen. Eerst moet maar eens nagedacht worden over de plaats van de molen. Ergens op het terrein van Nolet bevindt zich de plaats van molen De Ploeg, gebouwd in 1782 en verdwenen in 1902/1906 en dat is de eerste optie. Helaas, op deze plaats staat net een nieuwe bottellijn (lees: groot gebouw) dus die optie valt af. Echter, als men slechts ca. 50 meter opschuift, kan de 'herbouw' wel op bijna dezelfde plaats plaatsvinden. Op dat moment komt iemand van de gemeente Schiedam met het idee om de molen aan de kop van het terrein (de entree van het bedrijf, goed zichtbaar vanaf de Nieuwe Waterweg) te bouwen en dat wordt uiteindelijk de definitieve plaats.

Probleem is echter wel dat zich hier een labyrint aan stroom- en gasleidingen bevindt die allemaal omgelegd zullen moeten worden. Het is een tegenvaller, maar deze klus wordt uiteindelijk, voorafgaand aan de bouw, keurig geklaard...

Doelstelling

Daarmee loop ik op een aantal zaken vooruit, want de vraag wat Nolet nou precies met z'n molen wilde is hiermee nog niet beantwoord. "Dat wisten we in het begin eigenlijk zelf ook niet", aldus Carel Nolet, "We wilden òf graan malen òf stroom opwekken, maar om geen concurrentie te zijn voor de andere Schiedamse molenaars hebben we uiteindelijk gekozen voor stroomopwekking". Duidelijk, maar wat verklaart dan eigenlijk die enorme afmetingen van de Nolet? Die zijn toch niet noodzakelijk voor stroomopwekking? Of laat ik het maar eens directer vragen: Was het vanaf het begin al de bedoeling om de grootste molen van Schiedam, nee, zelfs Nederland te bouwen? Als je als uitgangspunt hebt dat de molen qua uiterlijk op de bestaande Schiedamse moet lijken, dan wordt het sowieso geen kleintje, maar er speelde meer. Nolet: "Tijdens de ontwerpfase bedachten we steeds meer nevenfuncties voor de molen; er moest een ontvangstruimte komen, maar ook een theater en vergaderruimten. Bovendien moest alles zo gefaciliteerd worden dat je ook grote gezelschappen kunt ontvangen en zo werd hij op papier steeds een beetje groter". En dat is 'ie in levende lijve dan ook geworden. Zowel qua nokhoogte, hoogste wiektop als vlucht streeft de Nolet zelfs de befaamde voormalige molen De Arend in Rotterdam voorbij en kan hij met recht gelden als 'grootste molen van Nederland' (zie tabel).

De bouw

Na het maken van de plannen krijgt architectenbureau Van Mourik Vermeulen begin 2001 opdracht om de molen vorm te geven. Sjoerd Dantuma voert de directie over de bouw van de molen, terwijl Peter Vermeulen de leiding heeft over het ontwerp zelf. Het moet een uitdagende klus voor Vermeulen worden: voor het eerst in de geschiedenis wordt een traditioneel ogende stellingmolen opgetrokken met behulp van niet alledaagse moderne bouwmethoden. Daarnaast moet een beroep worden gedaan op mensen met kennis van hedendaagse windturbines, de elektronische besturing van een en ander, aerodynamica (want het wiekenkruis moet wel zoveel als mogelijk traditioneel ogen), traditionele molenbouw (kap en staart) en natuurlijk de hedendaagse wetgeving op gebied van veiligheid etc.: terecht een uitdagende klus dus!

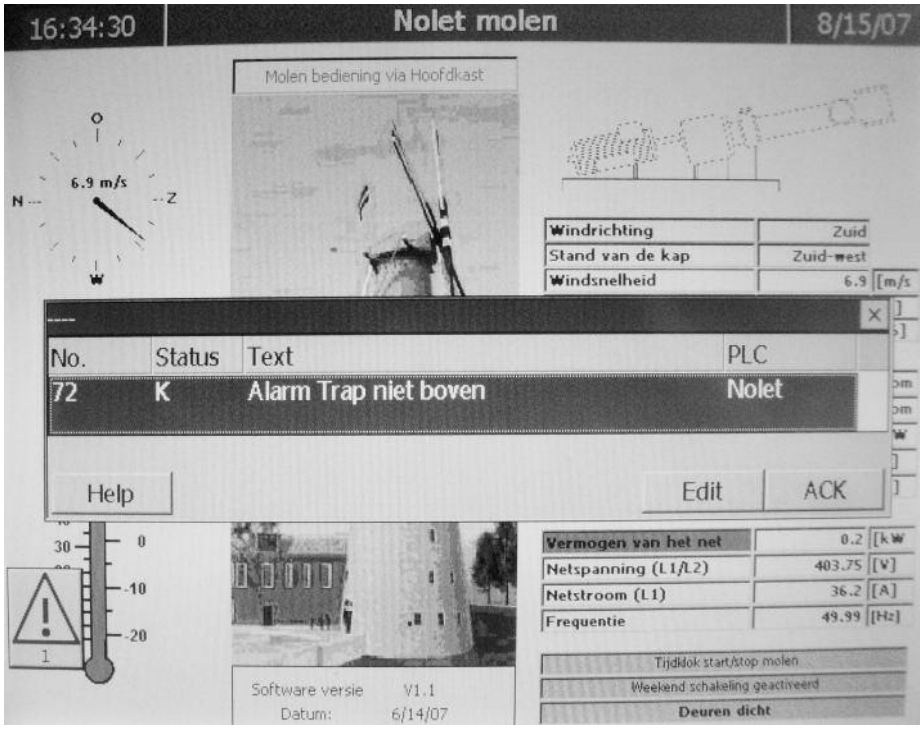

Boven: kippetrap of uitschuifbare aluminium ladder: in één van de vele besturingskasten op de 'kapzolder' verschijnt in een display keurig een foutmelding: "Alarm trap niet boven". Dat snappen we, maar hoe nu verder te handelen?... (foto Willem Roose).

Rechts: de aluminium schuifladder naar de tiende zolder van De Nolet; 'kippetrap' in gangbaar vakjargon voor traditionele molens (foto Willem Roose).

Dit tandwielsysteem ter hoogte van de 10e zolder registreert de kruibewegingen van de kap. Maakt de kap meer dan twee en een half rondje, dan kruit de kap automatisch twee en een half rondje terug (foto Willem Roose).

Nadat in december 2003 de bouwvergunning is verleend, wordt op 18 maart 2004 om 15.00 uur de eerste paal geslagen door de toenmalige Schiedamse burgemeester, drs. R. Scheeres.

Een wonderlijke alliantie

Aannemersbedrijf Boele en van Eesteren voert het bouwkundige deel van de molen uit, bijgestaan door Ingenieursbureau Aronsohn voor de berekeningen van de sterkte van de diverse constructies. Om de betonnen molenromp (waarover later meer) het uiterlijk te geven van een echte, gemetselde molen, wordt de buitenzijde voorzien van echte "IJsselsteentjes". Hiertoe bakt steenfabriek Vogelensangh ruim 400.000 stenen op de manier zoals dat meer dan honderd jaar ook gebeurde: 355.100 voor de romp zelf, 22.650 voor het deel van de romp dat onder water staat en 23.560 voor de traptreden (beide laatste zijn iets harder gebakken. Steenhouwer Tolboom zorgt voor de fraaie gevelsteen boven de ingang van de molen.

Kap

De Stichting Restauratiewerkplaats Schiedam, onder leiding van Rob Batenburg, tekent voor de bouw van de 'kap' en de staart, omdat De Nolet uiteraard wel een historisch uiterlijk dient te krijgen. De term 'kap' dient hier overigens met recht tussen aanhalingstekens te worden geplaatst, want feitelijk betreft het hier slechts de vorm: hoofdzakelijk spanten en gordingen dus, want van voeghouten, windpeluw en penbalk is hier niet bepaald sprake!
Waarmee we zijn beland bij de minder alledaagse onderdelen die De Nolet zo bijzonder maken. De houten kapconstructie rust op een stalen frame dat speciaal op maat is gemaakt bij Hollandia in Krimpen aan de IJssel. Dit frame draagt het volledige gewicht van de kapconstructie inclusief alle apparatuur en het wiekenkruis met een gezamenlijk gewicht van 56.000 kg. Mainwind uit Zevenbergen (een bedrijf met ervaring op het gebied van moderne windturbines) assembleerde diezelfde machinerie en is thans verantwoordelijk voor het mechanisch en elektrisch onderhoud aan de molen. Mecal Applied Mechanics

De Nolet oogt als een klassieke Schiedamse brandersmolen, vooral door het consequent aanpassen van de verhoudingen. Alleen details verraden dat de molen 'een wereld op zichzelven' is (foto H. van Steenbergen, 8 april 2006).

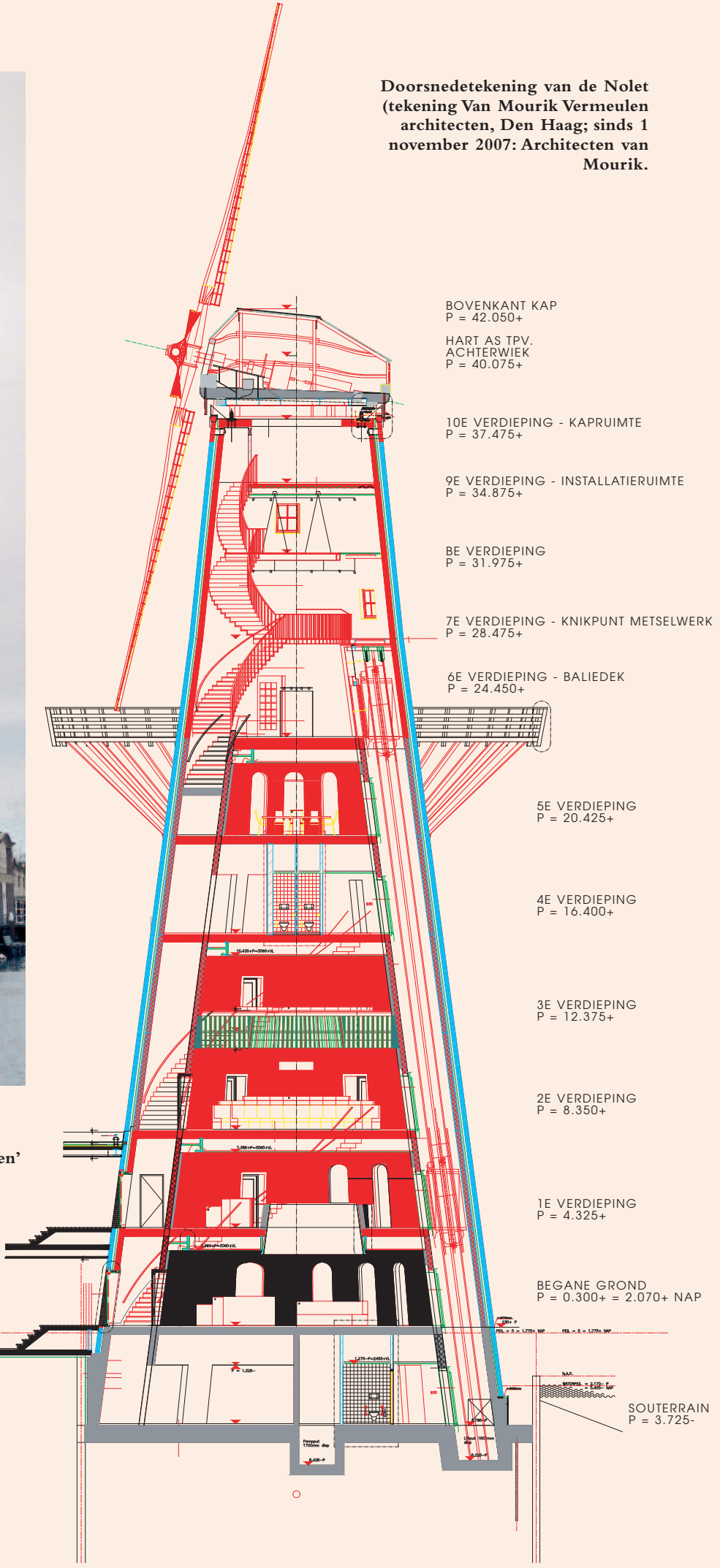

Doorsnedetekening van de Nolet (tekening Van Mourik Vermeulen architecten, Den Haag; sinds 1 november 2007: Architecten van Mourik.

(een ingenieursbureau uit de Achterhoek met eveneens veel ervaring op het gebied van windturbines) tekende voor het concept van het geheel.

Stroomopwekking

Maar dan de daadwerkelijke inrichting: De Nolet wekt stroom op, op een wijze die vergelijkbaar is met die van de huidige windturbines. Hoe gaat dit in z'n werk? De elektrische stroom zelf wordt opgewekt door een generator. Deze

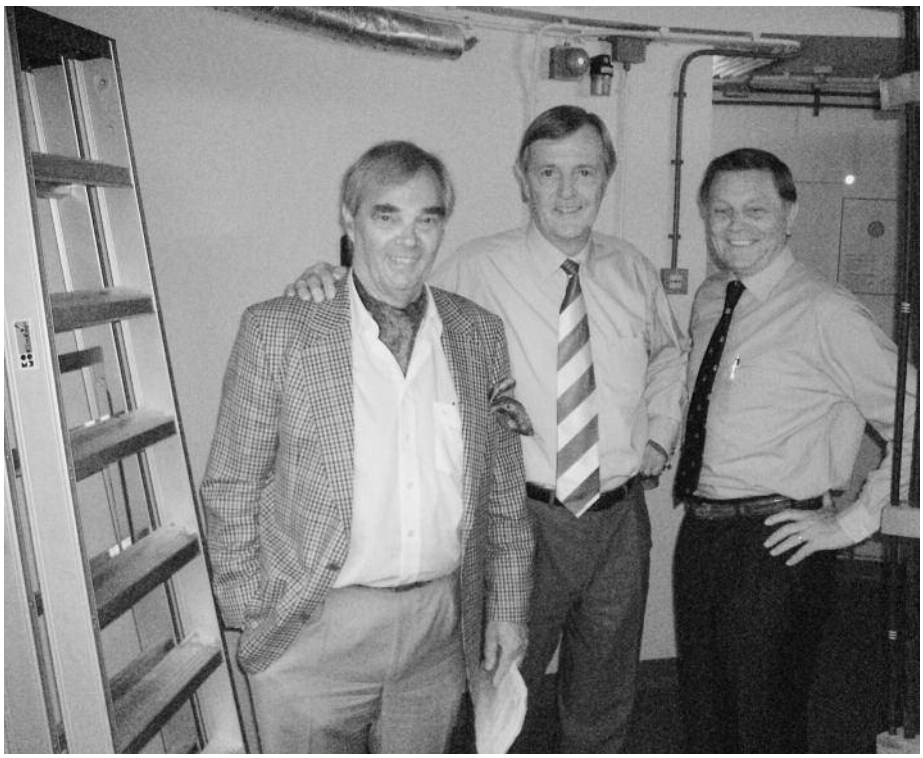

Van links naar rechts: Ronald de Heer, Carel Nolet sr. en Ad Kriesels op de 'kapzolder'; uiterst links de vermaledijde aluminium schuifladder c.q. 'kippetrap'... (foto Willem Roose).

bevindt zich op de plek waar in de andere Schiedamse molens de penbalk ligt en werd geleverd door Control Techniques. Voor de aandrijving van deze generator is het noodzakelijk om een flinke versnelling te creëren tussen de - laat ik maar zeggen - 'bovenas' en de generator. Hiertoe is een tandwielkast geplaatst ter hoogte van - laat ik me wederom maar even uitdrukken in traditionele molentermen - ijzerbalk, welke wordt geleverd door Stork. In deze tandwielkast wordt in drie stappen ('Drie traps parallelkast') een overbrengingsverhouding gecreëerd van 1 op 50. Maakt het wiekenkruis 17 omwentelingen per minuut, dan maakt de generator dus 850 omwentelingen per minuut; beduidend een andere overbrengingsverhouding dan wij in onze korenmolens gewend zijn!
Voor de bediening van de 'remkleppen' (zie verderop) levert Koppen en Lethem een hydraulische installatie.
Niet onvermeld mag blijven dat Bam Techniek en Kersbergen Installatie Techniek (elektra) met hun specifieke kennis het unieke molenbouwproject ondersteunden, terwijl de firma Huisman tekende voor de computerbesturingen.
Nee, De Nolet wordt niet in bedrijf gesteld door een ruk aan het vangtouw - integendeel! - maar daarover verderop meer.
Halmos Adviseurs assisteerde bij het toezicht op de elektrische installatie, koeling (De Nolet heeft een tot de verbeelding sprekend airco-systeem), verwarming en sanitair.

Gevlucht

Voor het ontwerp van het wiekenkruis wordt een beroep gedaan op de kennis van de TU in Delft. Propellers à la de hedendaagse windturbines zijn niet de bedoeling, het moet wel traditioneel ogen. Er wordt gekozen voor het bekende systeem Dekker, maar met de inzichten van de hedendaagse aerodynamica. Veel hulp krijgt men hierbij van

Een 'remtip' of remklep zoals het in ons vakjargon heet. Het stroomlijnprofiel kan in zijn geheel gedraaid worden, waardoor de onderste 'heklatten' niet verbonden zijn met dit profiel. Bemerkt de korte extra 'zoomlat' die zich hiertoe op de heklatten bevindt vlakbij het stroomlijnprofiel (foto Willem Roose).

Zicht vanaf de zevende zolder naar de zesde zolder met de bovenzijde van de lift (foto Willem Roose).

de heer Gerard van Bussel van de TU in Delft (Nee, geen familie van de bekende familie Van Bussel van het gelijknamige wieksysteem) die ook de nodige affiniteit met traditionele windmolens heeft. Om de wieken (ja, letterlijk ditmaal; er zijn vier aparte kunststof wieken van ieder 1200 kg op de speciale 'askop' gemonteerd) te laten lijken op die van een traditionele molen, wordt een soort hekwerk aangebracht; conform het Dekker-systeem met slechts één middenzoom en uitgevoerd in kunststof. Dit leidt in de praktijk echter tot een rendementsvermindering van ca. 8% en is dus zeker niet bedoeld voor zeilen. Toch levert het wiekenkruis van De Nolet (zonder zeilen dus) vier keer meer vermogen op dan een traditioneel wiekenkruis!

Bouw

Ondanks de wellicht wat vreemd ogende alliantie tussen bedrijven van zeer uiteenlopende disciplines, verloopt de samenwerking - onder leiding van Stichting De Noletmolen en het architectenbureau - tot een zeer succesvolle 'top-samenwerking' zoals mijn gesprekspartners maar al te graag willen bevestigen.
Een kleine twee jaar na de start van de bouw wordt op 28 februari 2006 de kap geplaatst, gevolgd door het wiekenkruis een maand later. Op 15 mei van dat jaar wordt De Nolet in gebruik genomen.

Rondleiding

Maar na al deze woorden spreekt uiteraard niets minder tot de verbeelding dan een rondleiding door het geheel; ook schrijver dezes kan zich met de soms wat abstracte gegevens - zoals die hierboven zijn weergegeven - niet altijd een even duidelijk beeld vormen.
Gedurende het gesprek bevind ik mij - goed voorzien van koffie en thee (nee, geen jenever) - in een soort nis die, letterlijk, het midden houdt tussen een soort 'binnenschil' en 'buitenschil' van de molen. Dat klopt, want de onderbouw (tot aan de stelling) bestaat uit twee betonnen 'schillen' waartussen zich aan de ene zijde fraaie gemetselde draaitrappen bevinden en aan de andere zijde een lift(!). Beroepshalve gewend geraakt aan heel veel (steile) trappen lopen, verkies ik voor de verandering maar eens die laatste. Het buitenwerkse diameter van de romp op de begane grond bedraagt trouwens 16,20 meter.
Op de eerste zolder bevindt zich net als op de begane grond een ontvangstruimte met bar. Door een grote cirkelvormige opening in de eerste zolder kijkt men vanaf de begane grond tegen de onderzijde van de tweede zolder. Deze is voorzien van diverse lampen waardoor men het idee krijgt naar een sterrenhemel te kijken; heel fraai. De tweede zolder is vrijwel geheel ingericht als filmzaal annex theater. Als we spreken, horen we dat onze stemmen gedempt worden; hier is duidelijk gezorgd voor een uitstekende akoestiek. Vanaf de derde zolder komt men op een fraai balkon dat uitzicht biedt op het podium van het onderliggende theater. De vierde zolder herbergt het indrukwekkende airco-systeem en de vijfde zolder is grotendeels ingericht als vergaderzaal.

Zicht op de onderzijde van de staart mèt kruirad, maar zonder kettingen; wat op een traditionele molen nooit zou mogen kunnen, kan op De Nolet wèl... (foto Willem Roose).

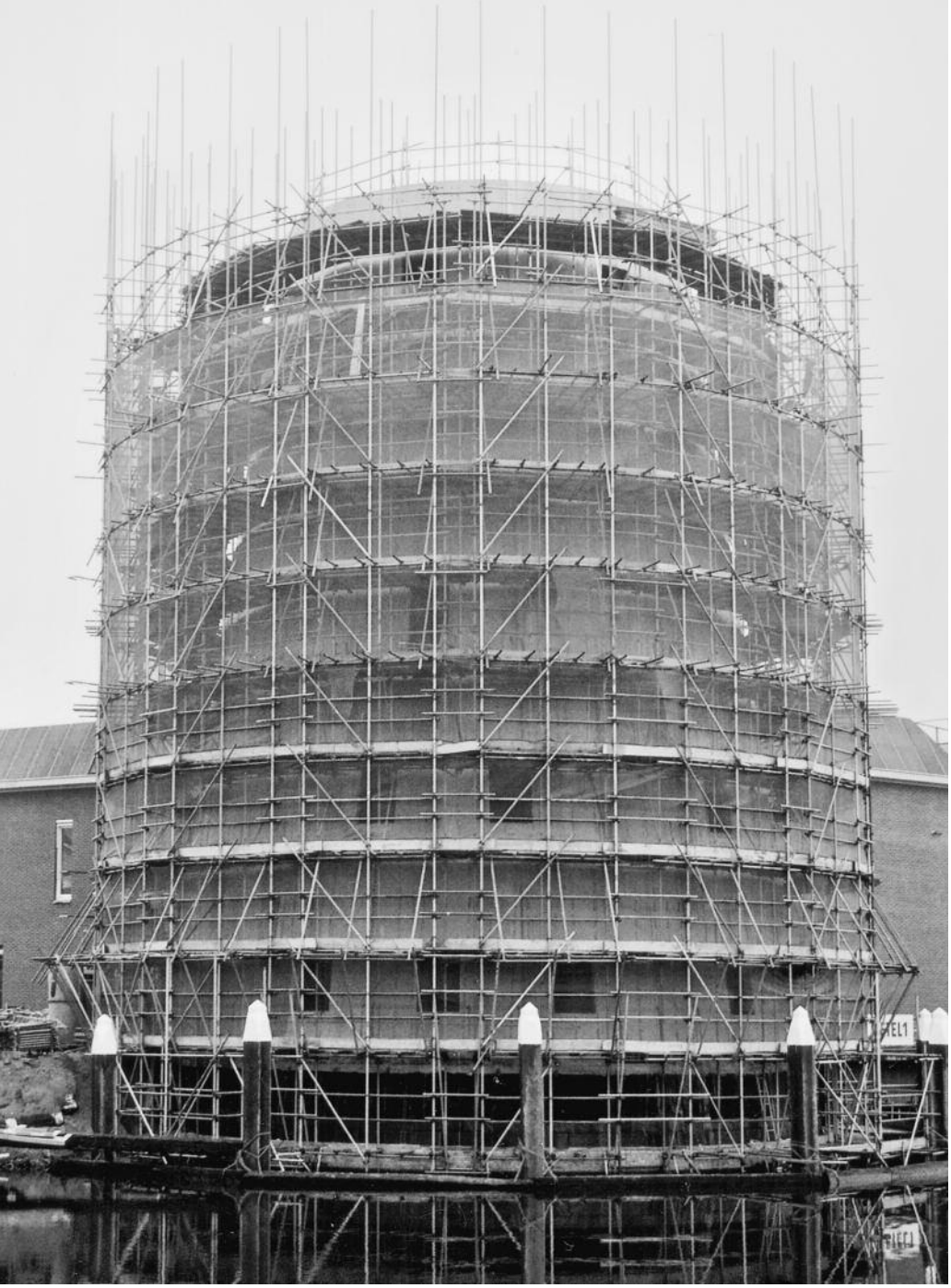

De bouw van de molen op 27 november 2004 (foto H. van Steenbergen).

De romp nadert het hoogste punt, 24 april 2005 (foto H. van Steenbergen).

Op de zesde zolder wordt het interessanter voor de molenliefhebber. Tot aan deze verdieping loopt de lift en we bevinden ons nu op de stellingzolder. Met een stellinghoogte van maar liefst 24,22 meter heeft De Nolet zondermeer de hoogste (zelfs ten opzichte van de molen van Princenhage) van Nederland. Door de stellingdeuren met veel glas heeft men een prachtig uitzicht over de Nieuwe Maas en de oude stad, met zijn oude molens. Ook het wiekenkruis, dat met een kleine 70 einden voorbij jaagt, is goed te zien. De vlucht bedraagt 30,08 meter en draait relatief hoog boven het stellingdek. Aan de andere zijde is er een staart compleet met kruirad, maar zonder kettingen. Je eerste reactie is van: levensgevaarlijk met grote, flink draaiende molen, maar De Nolet wordt op een niet conventionele wijze gekruid, waarover straks meer.

Veiligheid

Mijn gesprekpartners attenderen mij op het feit dat men, in samenwerking met het bekende keuringsinstituut KEMA, heel veel heeft gedaan aan veiligheid. Zo komt de molen automatisch tot stilstand op het moment dat er een stellingdeur opengaat. Dat wil ik wel eens uitproberen, maar helaas krijg ik de deuren niet open; dan maar verder naar boven...
De zevende en achtste zolder zijn ingericht als tentoonstellingsruimte en evenals in de eerste zolder zijn hier grote ronde gaten in het midden opengelaten. Hierdoor ontstaat een schitterende ruimtelijke werking en raakt men nog meer onder de indruk van de gigantische afmetingen van de molen.
Bovenaan de ruime draaitrap naar de negende zolder komen we bij een gesloten deur. Ook dit is een veiligheidsmaatregel: de zolder - laat ik hem maar kapzolder noemen - mag niet betreden worden op het moment dat de molen draait.

Stuurprogramma

Onder de woorden -maar het is mijn molen-, haalt Carel Nolet de deur van het slot. De deur gaat open, maar de molen blijft in ieder geval draaien. Een bezoek aan deze zolder is een onwerkelijke ervaring: veel ruimte hier wordt in beslag genomen door electronica. Het

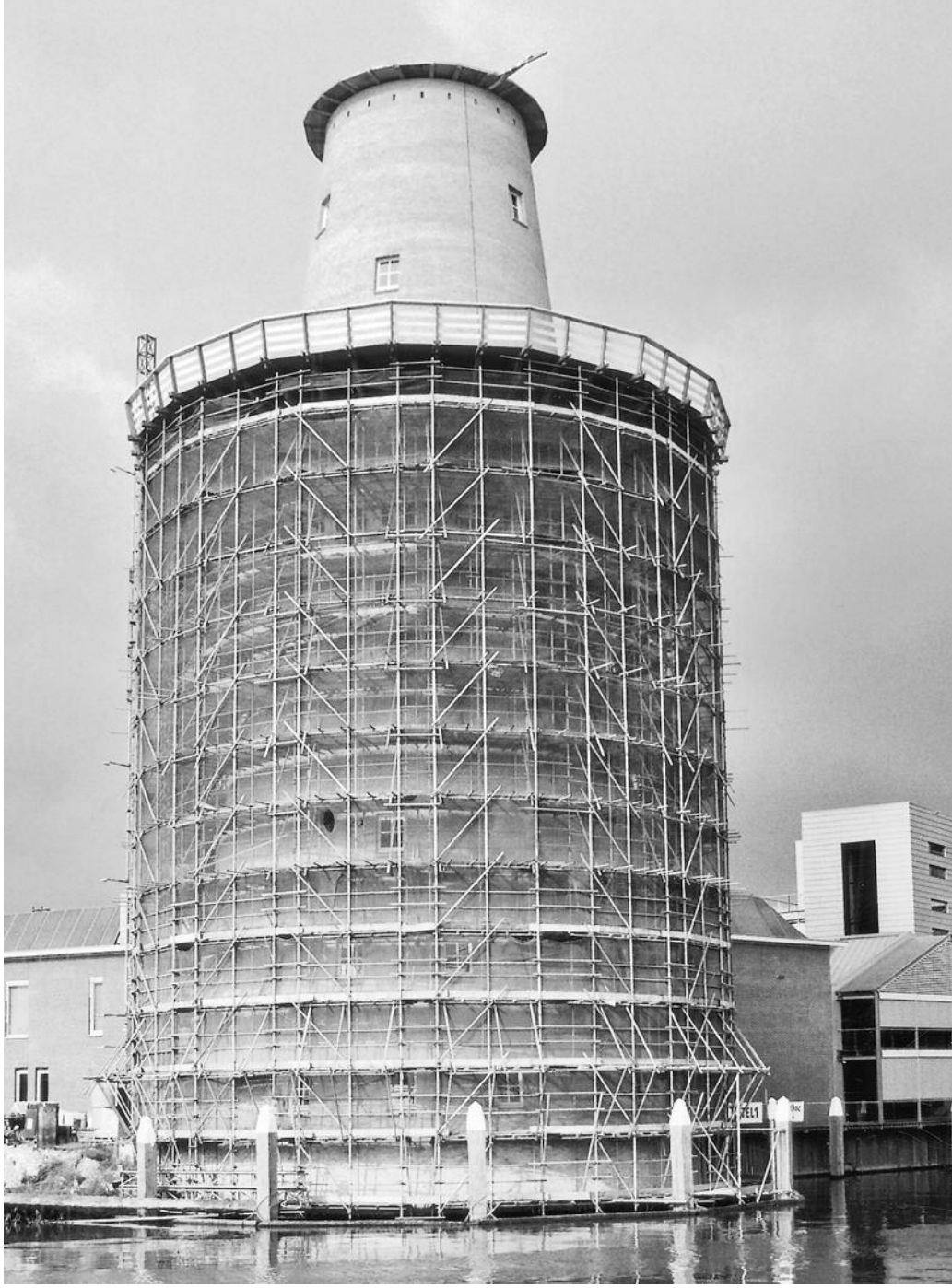

Als de stellingen van het bovendeel van de romp zijn verwijderd wordt de balie aangebracht 24 september 2005 (foto H. van Steenbergen).

zijn grote kasten, de zogenaamde schakel- en besturingskasten, vol knopjes, schakelaars en beeldschermen. Middels een speciaal stuurprogramma worden hier zaken als draaisnelheid en draaitijden ingesteld. Ook kan hier worden afgelezen hoeveel stroom de molen op dit moment opwekt.

Kruiwerk

Boven ons hoofd bevinden zich geen voeghouten, ijzerbalk en aanverwanten, maar een zwaar metalen frame dat de basis vormt van de draaibare kap. De roostervloer op dit frame vormt de tiende zolder. De kap kruit op vier zeer zwaar uitvoerde 'kruirollen' die draaien op een relatief smalle metalen 'kruivloer'. Deze vier 'kruimotoren met reductiekast' worden met aparte motoren aangedreven, maar zijn uiteraard wel gekoppeld. Via een soort sensor (Elmec-frequentieregelaar) wordt iedere verandering in windrichting geregistreerd waarna er een signaal naar de kruimotoren wordt gegeven die de molen automatisch in de wind kruien.
Wat ook opvalt op de 'kapzolder' is de gigantische bos stroomkabels die in het midden, vanuit de generator, naar beneden loopt. Stel nu - theoretisch - dat de wind maar blijft ruimen, of desnoods krimpen: komen die kabels dan niet 'in de knoop'? Ook met deze situatie is rekening gehouden: mocht de kap meer dan twee en een halve maal zijn rondgegaan, dan kruit de molen automatisch twee en een half rondje terug. Een dergelijk systeem blijkt ook standaard te zijn op de hedendaagse windturbines.

'Vang'

Al meerdere malen werd gesproken over een remsysteem dat de molen automatisch stilzet als er bijvoorbeeld een stellingdeur wordt geopend. Om maar eens bij de klassieke vraagstelling van dit blad te blijven: Hoe werkt de vang eigenlijk? Een dergelijke vraag doet mijn gastheren glimlachen; Ronald de Heer legt uit dat er feitelijk drie remsystemen zijn:
- 1) Er zit een rem op de generator (die dus de stroom opwekt). Deze wordt aangestuurd door een computer: díe zorgt ervoor dat de elektrische schakelingen plaatsvinden als gevolg waarvan het wiekenkruis een dusdanige, mechanische weerstand ondervindt dat het tot stilstand komt. In de regel wordt de molen hiermee echter niet

AN NO
2005

Het plaatsen van de kap op 28 februari 2006 (foto's Roel Dijkstra Fotografie).

stilgezet; deze rem zorgt er tijdens de dagelijkse bedrijvigheid voor dat de molen niet harder draait dan een bepaald toerental, ingesteld in het zojuist genoemde stuurprogramma. Momenteel bedraagt dit toerental 17 omw./min. (68 einden; eigenlijk heel normaal voor een 'traditionele' molen van dit formaat) maar 20 omw./min., ofwel 80 einden zijn technisch haalbaar.

- 2) Er zit een schijfrem gemonteerd op een soort 'bovenwiel' op de centrale as (de bovenas om in klassieke termen te blijven); dit zijn drie enorme 'remklauwen' die eveneens worden aangestuurd door een computer. Als er bijvoorbeeld een stellingdeur open gaat, zijn het deze drie klauwen die de molen onmiddellijk tot stilstand brengen. Datzelfde doen zij aan het begin van de avond, omdat er momenteel niet 's nachts gedraaid wordt (zie verderop). Ook dit wordt ingesteld op het voornoemde stuurprogramma.
- 3) Op het einde van de vier einden bevinden zich 'remtippen', remkleppen zouden wij zeggen; over een lengte van een paar meter kan de stroomlijnneus haaks op de draairichting worden gesteld, waardoor de molen snel tot stilstand zal komen. De bediening hiervan vindt plaats door middel van de eerder genoemde hydraulische installatie van Koppen en Lethem en - met een stangenstelsel door de stroomlijn en de 'bovenas' - toont het enige gelijkenis met remkleppen op een traditionele molen die door middel van een doorboorde as worden bedient.

Wanneer treedt dit systeem in werking?
1) Bij stroomstoring (en het computersysteem dus niet werkt).
2) Als (door wat voor oorzaak dan ook) het wiekenkruis een te hoog toerental krijgt en de 'tippen' c.q. 'kleppen' zich openen door de middelpuntvliegende kracht.

Volledigheidhalve moet nog gemeld worden dat er ook een blokkeringsys-

Op een steenworp afstand van De Nolet stond de molen De Ploeg, hier afgebeeld tijdens de sloop in 1902. De molen was gebouwd in 1782. De foto is genomen vanuit de Fabriekstraat richting Hoofdstraat (foto coll. Bas Koster).

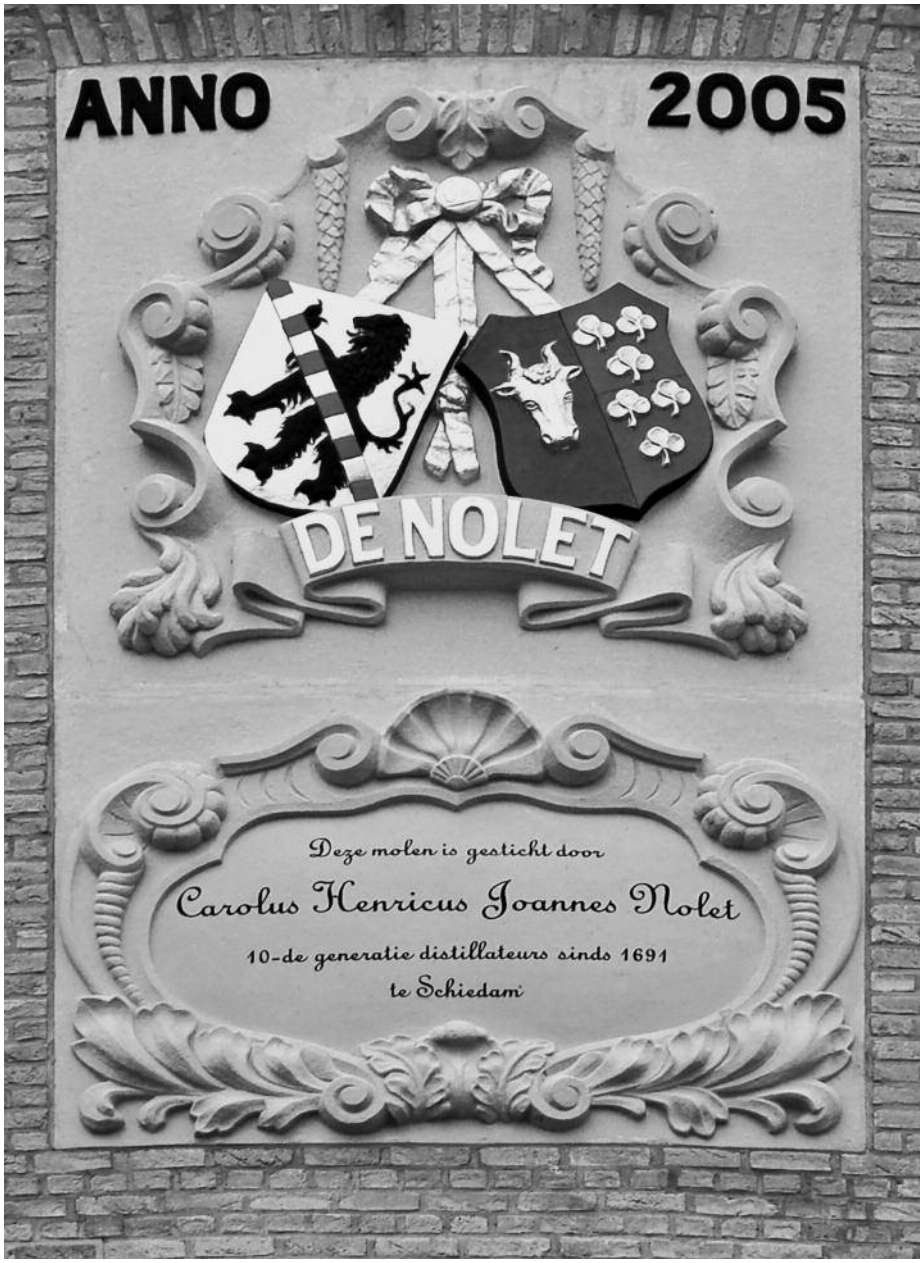

De Schiedamse brandersmolen kenmerkten zich door de aanwezigheid van een stichtingssteen. De Nolet is ook hier geen uitzondering op met het stadswapen van Schiedam en het familiewapen van Nolet (foto J. Vendrig, 15 mei 2006).

teem is. Door het eerder genoemde 'bovenwiel' kan een zware metalen pen worden aangebracht (hydraulisch bestuurd) dat iedere beweging van de as (en daarmee het wiekenkruis) voorkomt. Dit systeem wordt gebruikt bij onderhoudswerkzaamheden; de kneppel of stempels, om dicht bij huis te blijven.

Incidentje...

Na al deze verhalen word ik natuurlijk enorm benieuwd naar de 10e zolder. Deze kan betreden worden door middel van een uitschuifbare aluminium ladder (zeg maar: een anno 2007-versie van de aloude 'kippentrap') en dan is het eindelijk zover: Na stellingdeuren (die niet open gingen) en het betreden van de verboden kapzolder, heb ik het dan eindelijk voor mekaar: daar stopt De Nolet en wel binnen een paar seconden! Ook het uitschuiven van de ladder zorgt ervoor dat de molen - om veiligheidredenen - direct stopt. Wie nu denkt dat dit met een groot schokken gepaard gaat, heeft het mis: Zonder ook maar de minste trilling staat de molen plots stil! Daar waar bij de gemiddelde traditionele molen het wiekenkruis al zo'n beetje op straat had gelegen, geeft deze molen geen krimp; hulde aan de hedendaagse techniek!
Een bezoek aan de hoogste verdieping van De Nolet (de tweede kapzolder zal ik maar zeggen) is bijna een soort sciencefiction-ervaring: met boven mij een traditionele houten kap, doet mij, staande op de metalen roostervloer, niets denken aan een traditionele molen. Er is de hydraulische installatie voor de 'remtippen', er is de generator (vermogen 250 kW), er is de tandwielkast en er is uiteraard de 'bovenas': een uitzonderlijk zwaar uitgevoerde (maar relatief korte) as uitgevoerd in een bijzonder (en bijzonder sterk) staalsoort: 34CrNiM06 voor de liefhebbers. Wat vooral opvalt is het eerder genoemde 'bovenwiel' op deze as met de drie 'remklauwen'. Het is slechts circa één meter en derhalve is het nòg verwonderlijker dat de 'remklauwen' rond deze schijf het enorme wiekenkruis zó snel zonder schokken stil hebben weten te krijgen!
We gaan weer naar beneden en de molen mag wat mij betreft weer gaan draaien; zo ook volgens mijn gastheren.

Rechts: het aanhangen van de tweede halve buitenroe. Een kolossale molen dwingt tot het gebruik van kolossaal hijsmateriaal (foto's Roel Dijkstra Fotografie/Joep van der Pal).

We staren wat onbegrijpelijk naar een beeldscherm op de negende verdieping dat duidelijk een foutmelding weergeeft "alarm trap niet boven"... Maar hoe de molen weer los te gooien? Of moet ik in dit geval spreken over "aanzetten", of desnoods "starten"? We weten het niet; "Nee, wij zijn dus duidelijk niet de molenaar", geven mijn gastheren toe en ook schrijver dezes - met toch enige decennia aan ervaring op traditionele windmolens - is niet in staat een helpende hand uit te steken. Er wordt gebeld naar een persoon van de technische dienst die wel degelijk als 'molenaar' is aangesteld, maar vooralsnog leidt dit niet tot een draaiende molen.

Het stilstaande wiekenkruis stelt me mooi in de gelegenheid om een foto te maken van de eerder genoemde 'remtippen'; elk nadeel heeft zijn voordeel immers? Ondertussen schiet me nog een andere vraag te binnen: Hoe werkt de bliksembeveiliging van De Nolet eigenlijk? Een klassieke bliksembeveiliging kan hier immers niet vanwege de zelfkruiing. Ronald de Heer legt uit dat iedere wiek voorzien is van een bliksemafleider en mocht zich hierin een inslag voordoen, dan wordt de stroom afgevoerd via speciale koperleidingen door de 'bovenas' en via leidingen aan de binnenkant van de buitenste 'schil' van de romp de grond in afgevoerd.

Eenmaal terug op de begane grond wacht alweer een ander gezelschap; mijn bezoek aan De Nolet is danig uitgelopen! Desalniettemin blijven mijn gastheren mij zeer ter wille als het gaat om antwoorden geven om mijn laatste vragen. Al geldt dat niet voor mijn vraag over hoeveel De Nolet nu eigenlijk gekost heeft; de molen is gebouwd zonder belastinggeld, dus dat doet niet ter zake (en zo is het eigenlijk ook bij deze 100% particuliere onderneming). Dan het rendement: in hoeverre is de stroomopwekking met De Nolet rendabel? Carel Nolet stelt dat dit afhankelijk is van de milieuvergunning (zie verderop). Het streven is om De Nolet in ieder geval 100% self-supporting te krijgen en daarnaast te laten voorzien in zeker 25% van de stroombehoefte van de distilleerderij. "Maar", zo benadrukt Carel Nolet, "de molen is minstens net zo belangrijk voor de uitstraling van het bedrijf, zeker als het gaat om de milieuvriendelijke kant van het bedrijf". Zeker honderden zakelijke relaties bezoeken jaarlijks De Nolet en daarnaast zijn er nog zo'n 10.000 consumenten die jaarlijks de weg naar 'Ketel 1' en daarmee de molen weten te vinden. Als 'visite-kaartje' van het bedrijf mag de functie van de molen dus zeker niet worden onderschat!

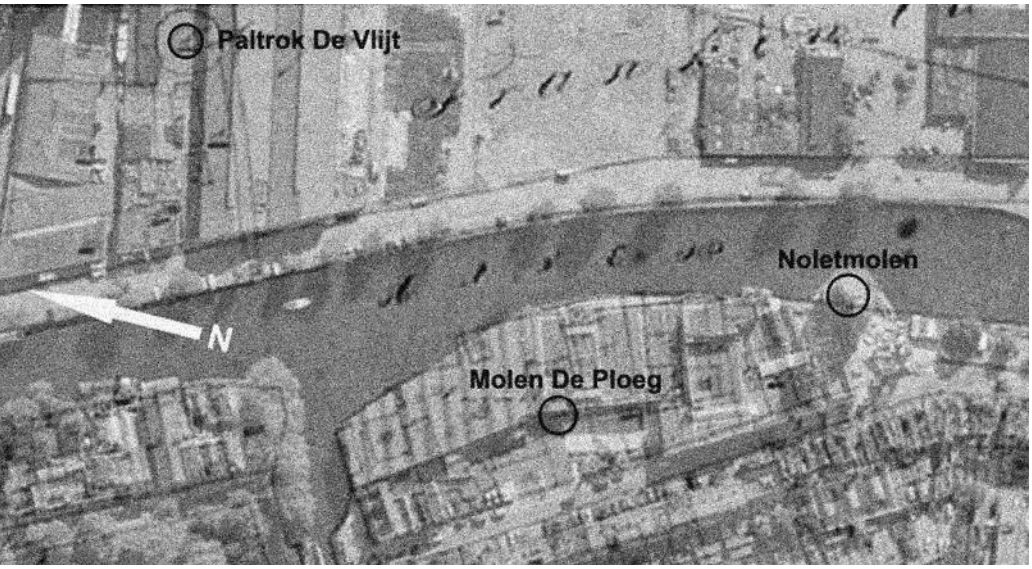

Projectie van de kadastrale minuutkaart met de locaties de verdwenen molens De Ploeg en de paltrok De Vlijt aan de overzijde van de Buitenhaven omstreeks 1820 op een moderne satellietfoto met De Nolet nog in aanbouw. Tegenover de molen De Nolet, aan de andere kant van de Buitenhaven, ligt ook historische Noletgrond. Daar was de ijzergieterij van Anth. Nolet gevestigd, het bedrijf waarvan nog steeds enige stokoude molenassen bestaan. Die van de Vrijheid in Schiedam dateert uit 1838, blijkbaar ook een sterk merk. (afbeelding Bas Koster).

Milieuvergunning

Voor, tijdens en na de bouw van De Nolet ontving het bedrijf honderden reacties van buurtbewoners die zeer ingenomen waren over de molen. Helaas waren er ook een paar minder gunstige reacties van omwonenden die hinder dachten te ondervinden van De Nolet. Zij tekenden protest aan tegen de milieuvergunning (die ervan uit ging dat de molen 24 uur per dag mag draaien), waardoor de molen momenteel alleen overdag draait. Lopende het proces wil men er - om begrijpelijke reden - niet meer over kwijt.

En zo komt er een eind aan mijn bezoek aan De Nolet. Ik houd mijn gastheren niet langer op en bedank ze hartelijk voor hun gastvrijheid en de verschafte informatie. Als ik weer naar buiten loop en naar boven kijk, staat De Nolet nog steeds 'kreupel' stil. Alle superieure techniek ten spijt; een stilstaande traditionele molen is volgens mij toch wat makkelijker weer aan de praat te krijgen. Wat mij meteen doet denken aan het onderwerp dat ik aan het begin van dit artikel aansneed: het opwekken van stroom met traditionele windmolens. Ongeacht de vorderingen op dit gebied in Duitsland, is me nu wel duidelijk dat De Nolet hiervoor niet als voorbeeld kan dienen. De inrichting - te beginnen bij de askop - lijkt in niets op die van een klassieke molen en kan daar dus onmogelijk worden toegepast. Wel staat het natuurlijk iedere particulier vrij om een nieuwe molen met een klassiek uiterlijk te bouwen en deze vervolgens hypermodern in te richten voor stroomopwekking. Ook in Blitterswijck wordt momenteel een dergelijke molen gebouwd, maar of hiermee een nieuwe trend is ingezet? De toekomst zal het leren; groter dan De Nolet zullen ze zo snel niet worden!

1.) artikel van Sievert Christiansen en Uwe Karstens in *Der Mühlstein;* uitg. Deutsche Gesellschaft für Mühlenkunde und Mühlenerhaltung (DGM); 23e jrg. Nr. 2, juni 2006.

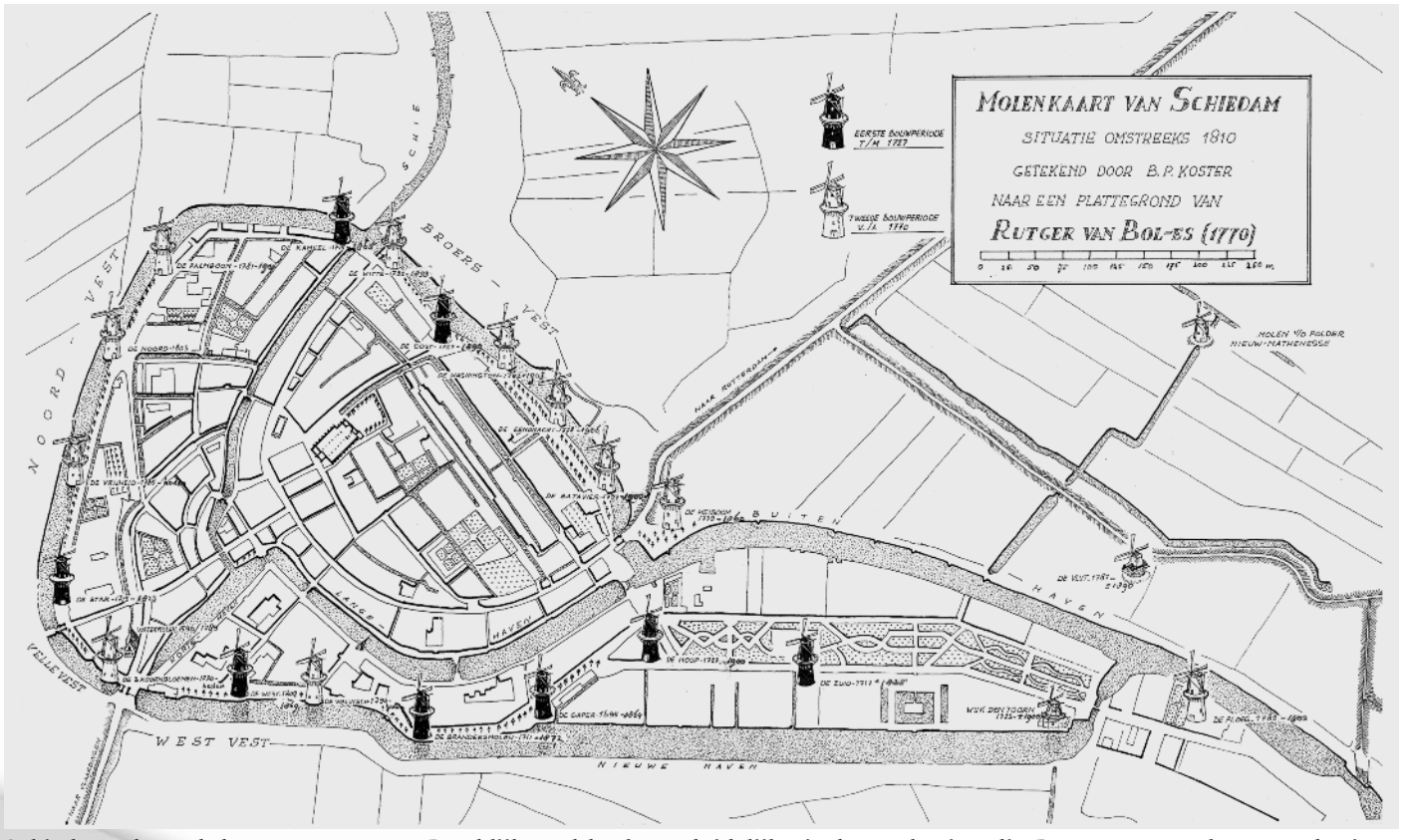

Schiedam, de stad der stenen reuzen. Dat blijkt wel heel erg duidelijk uit deze tekening die Bas Koster maakte naar de situatie van omstreeks 1810 met negentien grote stenen molens. Wonder boven wonder staan er daar nog vijf van. De Nolet is de twintigste in successie.

Wat vinden de traditionele molenaars in Schiedam van De Nolet?

***Fred Prins* (molenaar De Walvisch):**
"Ik vind het een prachtig gebouw zowel qua design, silhouet als plaats. Het is natuurlijk een kantoorgebouw voor zakenrelaties - iets heel anders dan we gewend zijn - maar dat heeft Nolet grandioos gedaan. Ik heb ook bewondering voor zijn bescheidenheid; dat siert hem. Hij is ook erg betrokken bij allerlei activiteiten in de stad.
De molen is natuurlijk nieuw en dat wordt altijd even verafschuwd. Maar kijk naar de Nieuwe Palmboom en ook hier in de Walvisch; na een paar jaar weet het publiek niet beter. Uiteindelijk wordt ook De Nolet een gewone molen".

***Bas Batenburg* (molenaar De Vrijheid en zoon van):**
"Het is natuurlijk een leuke samenkomst van oude en nieuwe techniek. Het is leuk om hem te zien staan, 't is een mooie plaats. Het is een hele nette molen geworden, maar als je me vraagt wat de hoogste èchte molen van Nederland is, dan valt 'ie toch buiten de boot; dat blijft voor mij De Noord. De Nolet heeft niet de ziel van een echte molen".

***Cock den Uyl* (molenaar De Nieuwe Palmboom):**
"Hij doet het in ieder geval goed in het stadsbeeld. Om eerlijk te zijn, was ik best kritisch toen de bouwplannen bekend werden: Wordt het geen vlag op een modderschuit? Een veredelde tuinmolen? Maar uiteindelijk is het een hele mooie molen geworden, ook goed van verhoudingen. Voor mij is het een volwaardige molen, al moet je dat natuurlijk in perspectief zien:
Het is een windturbine in een oud jasje".

wakker
zeilmakers sinds 1933

Gerenommeerd adres voor molenzeilen
Uitvoerbaar in copes, wk 77 en katoen
Div. mogelijkheden in kleur en touwwerk

Zeilmakerij D.Wakker b.v. • Tel. (010) 591 22 88
Scheldeweg 7 • Fax (010) 591 29 85
Ind. terrein 'Nieuwe Waterweg' • Mail info@wakker.nl
3144 ES Maassluis • Site www.wakker.nl

ADVERTENTIE

De OBM Speciaal voor Molenaars is al meer dan 100 jaar gespecialiseerd in het verzekeren van molens en het mengvoederbedrijf. Zij is daarmee een maatschappij die u de zekerheid geeft van een goede verzekering. Een verzekeringsmaatschappij die u met raad en daad bijstaat. De OBM Speciaal voor Molenaars is er voor u. Voor een veilige dekking, tegen bescheiden premies.

Onderlinge
Brandwaarborg Maatschappij
SPECIAAL VOOR MOLENAARS

Singel 19, 7411 HV Deventer, tel.: 0570-612353, fax: 0570-611529

N·V·V·M

Nederlandse
Vereniging
van
Molenmakers

Molens restaureren en onderhouden vraagt om vakmanschap en jarenlange ervaring.
Die vindt u bij de leden van de Nederlandse Vereniging van Molenmakers.
De bedrijven die het logo van de NVVM voeren staan borg voor.....

kwaliteit en deskundigheid.

Nederlandse Vereniging Van Molenmakers

NVVM-molenmakers ACTIEF

Nederlandse Vereniging van Molenmakers

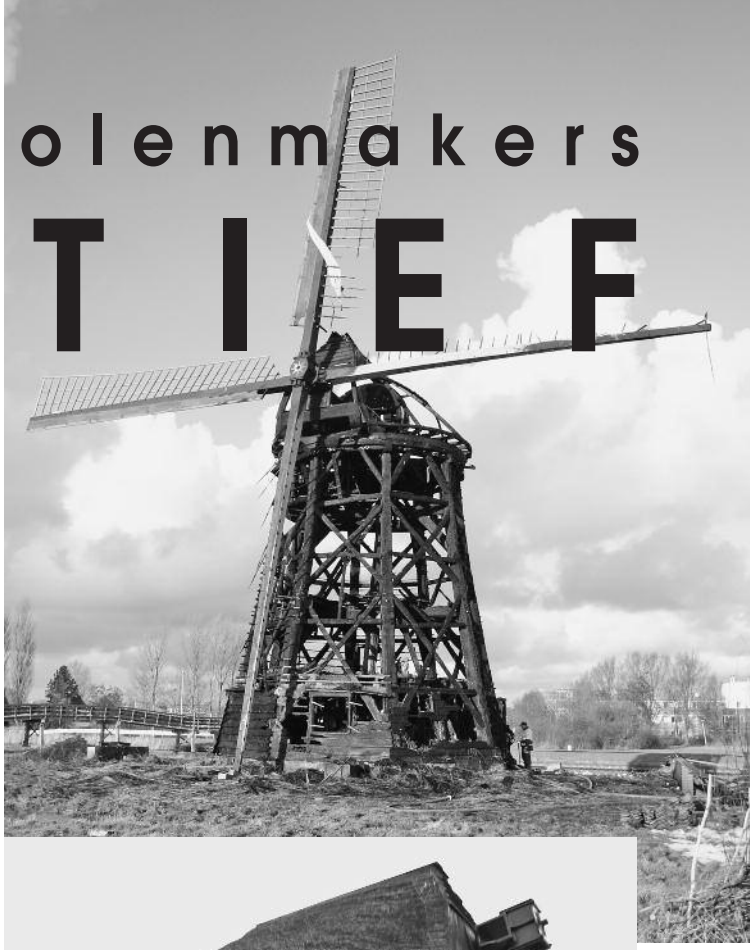

1.

4.

molenmakers- en aannemersbedrijf De Gelder B.V.

In de tweede helft van 2007 werd de **Graaflandse Molen** te Groot-Ammers draaivaardig opgeleverd en aan diverse molens onderhoudswerk gedaan zoals de molens van de SIMAV met timmer- en schilderwerk. Ook de **Pendrechtse Molen** te Barendrecht en De **Nieuwe Veenmolen** in Den Haag werden geschilderd. Aan de molens van Zevenhuizen werd gewerkt, evenals aan **De Vlieger** in Voorburg en de **Dijkmolen** te Maasland. Verder waren we bezig op de molens van het Waterschap Rivierenland en kreeg de molen **De Hoop** in Gorinchem op één roede nieuw hekwerk. Ook **De Hoop** in Oud-Alblas werd aangepakt en bij deze molen werden o.a. de voeghouten polymeer-chemisch versterkt en aan de zolderbalken onder de tarwesteen nieuwe koppen gemaakt.

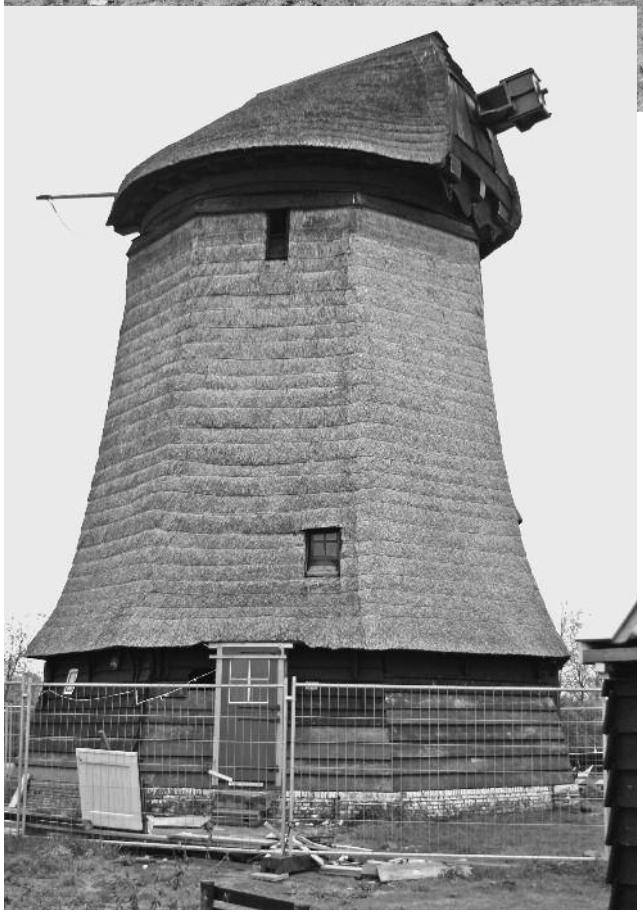

3.

2.

1. Molen C van de Zes Wielen in Alkmaar-Oudorp, net na de brand van 25 december 2004.
2. Molen C van de Zes Wielen bij de oplevering op 31 oktober.
3. Molen 'E' 'under construction'.
4. De vijzel van molen 'E', in de combinatie van vorm en kleur welhaast een kunstwerk (foto's Poland).

J.K. Poland BV.
MOLENMAKERSBEDRIJF SINDS 1850

Aan molen **C van de Zes Wielen** vond eind oktober de eerste oplevering plaats. Molen **E van de Zes Wielen** hebben we recht gezet. Dat ging om ongeveer twintig centimeter. De 'E' is door ons voorzien van nieuwe tafelementen. Nu zijn we bezig met de vloeren te vernieuwen en het aanpakken van het gaande werk.

Magnifiek molenboek
NOORD-HOLLAND

J.S. Bakker

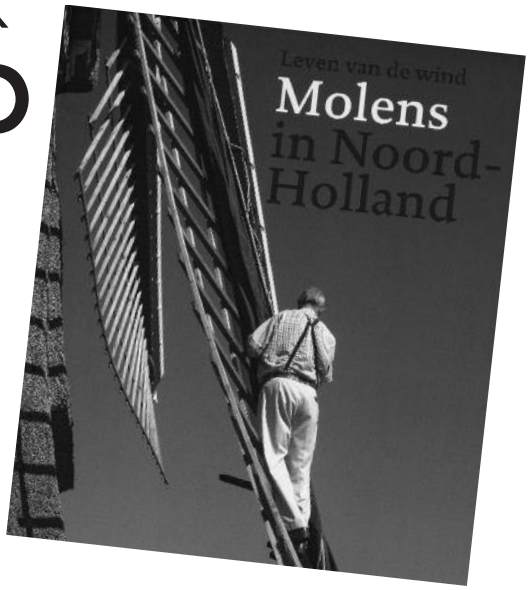

Recent verscheen *Leven van de wind - Molens in Noord-Holland*, de derde generatie van dit provinciale molenboek, na *Noord-Hollands Molenboek* (Haarlem 1964) en *De molens in Noord-Holland* (Amsterdam 1981). De tweede generatie overtrof duidelijk de eerste. De nu verschenen derde generatie doet het op zijn beurt de tweede. Het dwingt op alle punten bewondering af: zowel inhoudelijk als qua vormgeving. Het is zelfs innovatief te noemen in het meeleveren van een CD met aanvullende informatie.

De opzet van het boek is als in de meeste provinciale molenboeken gebruikelijk: een aantal inleidende hoofdstukken, gevolgd door de inventarisatie: de beschrijvingen van alle bestaande molens en aanverwante zaken. Sommigen zullen het missen, maar anderen niet: een algemene inleiding op molengebied, immers veelal gesneden kost of platgetreden paden bewandelend. In plaats daarvan treft de lezer een aantal min of meer synthetische en exemplarische hoofdstukken, met heel verrassend, veel aandacht voor de mensen die nu molens draaiend houden. Deze hoofdstukken zijn van hoogstaande kwaliteit en zullen menigeen nieuwe gezichtspunten opleveren.
Marijke Visser zet in met 'Molens en de veranderingen van het landschap', een summier maar goed verhaal over de ontwikkeling van de molen en de invloed op het landschap. Droogmakerijen zijn in Noord-Holland van enorme betekenis en veelal onlosmakelijk verbonden met molens als bemalingswerktuigen. Han van Zwet beschrijft de rol van molens in de Noord-Hollandse droogmakerijen in de zeventiende eeuw vooral voor wat betreft de ontwikkeling in bemalingssystemen. Bart Slooten legt de grote lijnen van het Noord-Hollandse boezemsysteem uit. De biotoop is een heet hangijzer en het hoofdstuk van Jaap van der Veen hieromtrent zet nog eens de puntjes op de spreekwoordelijke 'i'. Het is wat dit betreft aardig om de foto's in dit molenboek te vergelijken met dat uit 1964.

Heel knap is het samenvatten van het Noord-Hollandse 'molenleven' in een tiental molens en de erbij betrokken mensen. De auteur, Rien Floris, laat daarbij vooral de mensen aan het woord, of beter, geeft de wisselwerking tussen mens en molen weer.

Inventarisatie

Op bladzijde 72 begint dan de eigenlijke inventarisatie, samengesteld door Bart Slooten, Klaas Zaal sr en Eric Zwijnenberg. Iedere molen krijgt een pagina toebedeeld, waarbij de nummersysteem van het molenboek uit 1981 is aangehouden. Ongeveer de helft van de pagina is tekst, de andere helft foto, betere een fotoblok, bestaande grosso modo uit een 2/3 'staatsiefoto' en 1/3 fragmentopnamen waaronder vaak een portret van de molenaar.

Ondanks het kloeke formaat van het boek, 29 x 24,5 cm, legt dat noodzakelijkerwijs wel beperkingen op. Daar zijn de normale gebruikelijke gegevens, zeg maar de paspoortgegevens van de molen en daarnaast bijzonderheden. Die bijzonderheden kunnen niet anders dan beknopt zijn. Toch slagen samensteller en fotograaf erin een heel knap om niet te zeggen geraffineerd beeld van de molen te scheppen, zowel in beeld als tekst. Mijns inziens heeft dit zijns gelijke niet. Een buitenstaander zal misschien het aantal kruirollen, de roenummers of de aanwezigheid van een pal een worst wezen, maar de molen en zijn geschiedenis komen ondanks de ruimtebeperking toch aan hun trekken; knap, bijzonder knap; niets dan lof.
Na de inventarisatie van de complete molens volgt een inventarisatie van rompen, stompen en restanten. Deze is veel beknopter van opzet: één kleine foto per molen plus een korte beschrijving.
Regeren is vooruitzien: vervolgens komen één nog niet gerealiseerde bouwplannen voor molens aan de orde, uiteraard met alle risico's van dien: niet alle eieren worden uitgebroed. De plannen voor de bouw van een molen bij Heemskerk (zie *Molenwereld* 2006-3-83) ontbreken of is dit inmiddels al een windei gebleken?
Daarna volgen lijsten met de sinds 7 mei 1945 verdwenen molen en molenrompen, de molens die sinds 1945 in de provincie zijn verplaatst en de molenrompen, -stompen en -restanten die in het molenboek uit 1981 zijn opgenomen en inmiddels niet meer 'onder ons zijn'. Het boek wordt afgesloten met een register op molen- en poldernamen en dat maakt de 244 pagina's van het imposante boek vol. Daarmee is men er nog niet...

CD

Bij het boek wordt een CD-rom geleverd met aanvullende informatie. Hierboven is al genoemd hoe de keuze van één pagina per molen beperkingen oplegt. Dat is ten dele ondervangen door aanvullende informatie op te nemen op de CD-rom. Het gaat om gegevens die zonder meer wezenlijk zijn, maar niet direct uitnodigend werken op de gemiddelde lezer van het boek als het aantal kammen of staven, de geografische coördinaten, database- en monumentennummers.
Een geniale gedachten was het opnemen van het Noord-Hollands molenboek uit 1981. Dat bevat historisch fotomateriaal van de molens (ontbreekt nu) en meer technische gevens.
Buitengewoon interessant is een presentatie van de lotgevallen van de Schermermolens: grafisch wordt op basis van een 17e-eeuwse kaart de bouw, verplaatsing en het verdwijnen van de molens weergegeven plus de toekomstmuziek: de reconstructie van twee molens.

Fotowerk

De fotografie verdient een speciale, zeer eervolle vermelding. Het is verleidelijk, wolkjes, zonnetje, blauwe lucht, draaiende molen en plaatjes die overeenkomen met het droombeeld van de molen.

PAPIERMOLEN

Dat is in dit boek totaal anders. Het echte Hollandse watermolenweer met grauwe luchten. En dan toch heel knappe foto's maken. Dat is fotograaf Ruud Koppenol uit Rotterdam gelukt. Als men mij zou vragen deze foto's in één woord te karakteriseren dan zou ik antwoorden met: enerverend.
Dat geldt niet alleen de foto's op groot formaat, maar ook de miniaturen op de fotoblokken in de inventarisatie. Het totaal aan inventarisatiefoto's moet meer dan vijfhonderd zijn. Het knappe is dat naar mijn idee van herhalingen geen sprake is. Eigenlijk heb je nergens het idee: die foto heb ik meer gezien. Dat geldt ook voor de detailopnamen en het portretwerk. Het blijft boeiend. Het heeft bij mij een diepe bewondering opgeroepen, knap, heel knap.

Niets dan lof

Het komt er op neer dan dit nieuwe Noordhollandse molenboek boven lof verheven is, een must voor iedere molenliefhebber en liefhebber van Noord-Holland en dat om meer dan één reden. De verzorging kan niet anders dan uitstekend worden genoemd. Hier en daar zijn wat kleinigheidjes. Natuurlijk is er discussie over wat wel en niet gewenst is. Zo verbaast het mij altijd weer dat eigenlijk in vrijwel alle provinciale molenboeken een soort `profielschets' ontbreekt van de molens in de provincie, het provincie-eigene. Zulke zaken zijn altijd weer een keuze. Hier en daar komen wat kleine `ongerechtigheden' voor, niet meer dan futiliteiten, waarbij men zich haast zou afvragen of die er bewust in aangebracht zijn om de schijn der volmaaktheid te vermijden; op dezelfde manier zoals de weefsters van prachtige Perzische tapijten welbewust een enkele minuscule fout aanbrachten. Immers alleen Allah is volmaakt... Zo staat de foto van het spoorwiel van De Adriaan op pagina 67 op zijn kop. Een Groninger molenliefhebber attendeerde erop dat de molen van de Lauwerpolder (pag. 82) niet in Uithuizermeeden stond, maar in Uithuizen. Ook is discussie mogelijk. Zo zou de korenmolen van `t Zand (pag. 84) de gewezen Zaanse oliemolen De Bok uit Wormerveer zijn geweest. Een Zaanse oliemolen met doorgaande stijlen en drie bindlagen in het achtkant??? Dit soort opmerkingen doen uiteraard niets af aan de waarde van en de waardering voor dit magistrale boek.

N.a.v.: Maarten Brock (eindred.): ***Leven van de wind - Molens in Noord-Holland*** (Haarlem/Wormer 2007); omvang: 244 pagina's, 700 foto's, geheel in 4 kleurendruk; formaat: 24,5 x 29 cm staand; ISBN 9879078381143; verkoopprijs: i**35,00**.
Het boek is een uitgave van de Provinciale Molencommissie Noord-Holland in samenwerking met Stichting Uitgeverij Noord-Holland.

Geschiedenis korenmolens Altena in nieuwe uitgave Historische reeks

Op 23 november is deel 16 verschenen van de Historische Reeks Land van Heusden en Altena. Het eerste exemplaar werd uitgereikt aan Jan den Besten en Henk Hellegers (burgemeester Werkendam). Het boek bevat 650 jaar geschiedenis van het Land van Heusden en Altena. In acht artikelen passeren diverse onderwerpen de revue, waaronder de reformatie in Dussen, het Wijkerzand te Wijk, het Groene Kruis te Werkendam en de korenmolens in de streek. In het kader van het Jaar van de Molens is van Cees de Gast een uitgebreid artikel opgenomen over de geschiedenis van de korenmolens in het Land van Heusden en Altena. Eerder werd in deel 4 van de Historische Reeks al aandacht aan de poldermolens besteed. In eerste instantie wordt een kort resumé gegeven van de nog bestaande poldermolens. Daarna volgt de geschiedenis van de verdwenen molens en tenslotte komen in afzonderlijke hoofdstukken de vier nog bestaande korenmolens uitvoerig aan de orde. Het totale verhaal beslaat 82 van de in totaal 294 pagina's. Van de molens zijn diverse oude en recente afbeeldingen opgenomen. Alle afbeeldingen zijn zwart/wit ; jammer is dat de kwaliteit van de afdrukken in een aantal gevallen te wensen over laat. De Gast heeft uitputtend archiefonderzoek gedaan, waarbij de onderste steen in een aantal gevallen nog niet boven is gekomen en in een enkel geval de geschiedenis een eigen leven is gaan leiden. Zo behoorde de nog bestaande schuur niet tot de molen in Almkerk, maar was deze eigendom van Van Kuyk (pag. 207). En is het stookhok van de Uitwijkse molen inderdaad drastisch hersteld, doch niet geheel historisch verantwoord (pag. 193). Het boek mag gezien worden als een verzameling van historisch op verschillende plaatsen ter schrift gesteld historisch materiaal, aangevuld met een aantal nieuwe feiten met betrekking tot het heden. Zo is ook kort aandacht besteedt aan de voormalige Amerikaanse windmotor - korenmolen te Sleeuwijk. Een chronologische opsomming van eigenaars/molenaars van de molens wordt node gemist. Desalniettemin is het boek een aanwinst voor de molenliefhebber, geïnteresseerd in de Altenase korenmolengeschiedens, naast de in het algemeen in de streek geïnteresseerde. Voor informatie of bestelling van een exemplaar ad **17,95 euro**: Stichting Historische Reeks Land van Heusden en Altena, p/a Polstraat 5, 4261 BP Wijk en Aalburg, **info@historischereeks.nl bm.**

Marc Crins Molenzeilen
Nieuwe molenzeilen
Reparatie oude zeilen
Bilkussens (in zeildoek)
Lui-matten
Vraag vrijblijvend een offerte aan!
Dionysiusstraat 22 6071 KH Swalmen
tel: +31 (0)77-474 8033 - fax:+31 (0)77-474 8034 - gsm:+31 (0)6-20949805
Internet: www.molenzeilen.com

Houtcompagnie BV
ALMENUM
Houthandel
Zagerij
Import
Voor molenrestauraties
EIKEN- EN BILINGA STAMMEN IN VOORRAAD
In te zagen volgens bestek en tekening
Verder:
Iepen • Bolletrie • Steenbeuk • Douglas
Larix • Azobé • Noord Noors Grenen
Kanaalweg 108 • 8861 KJ Harlingen • Tel. 0517 - 41 33 77 • Fax 0517 - 41 48 73 • www.houtcompagnie.nl

Uit 't kijkgat

Faust

Pas zat ik te lezen over de legende van doctor Faust die woonde op kasteel Waardenburg. Hij zoekt tevergeefs naar de 'Steen der wijzen'. De duivel biedt hem zijn diensten aan. Zeven jaar lang zal hij Faust als knecht dienen en alles voor hem doen; uiteraard, als in dit soort verhalen gebruikelijk in ruil voor zijn ziel. Faust maakt het zijn knecht, Joost, niet gemakkelijk met absurde bevelen, zo zelfs dat de duivel tussentijds voorstelt de afspraak maar te ontbinden, maar daar wil Faust niet van weten; zeven jaar is zeven jaar. Graan en meel doen mee in het verhaal:

'Soms nam hij wel een schepel garst
En wierp die in de doornen,
En Joost, die schier van woede barst,
Brengt de uitgestrooide koornen
Eer nog de nacht van de aarde verdween,
Juist als het geweest was weer bijeen.'

en:

'Dan gaat Faust soms een zak met meel
Met drabbig water mengen,
Dat Joost dan 's morgens op 't kasteel
Gezuiverd weer moest brengen.
Zoo toch bepeinst hij dag en nacht,
Hoe hij den duivel plagen mag.'

Graan, meel en geen molen? Dat kan haast niet. Er moet een couplet verloren zijn geraakt dat voorspelbaar te maken heeft gehad met een molen. Tussen 'garst' en 'meel' zit toch malen? Zelfs die molen laat zich raden. Dat is natuurlijk de molen bij het kasteel geweest. Het zou er op neer kunnen komen dat Joost de molen in één nacht moest afbreken en opbouwen en in diezelfde nacht weer terugbrengen. Of het zeven meter (voor elk jaar een meter) verhogen in één nacht omdat de molen achter de dijk te weinig klaar maakt bij zwakke wind en natuurlijk ook weer terug te brengen in zijn oude staat. Natuurlijk protesteert Joost dan, die molen heeft er altijd zo gestaan. 'Gezwam', oordeelt Faust, afspraak is afspraak en aan het feit dat die molen daar altijd zo heeft gestaan heb ik geen boodschap.
Onwillekeurig zet zo'n verhaal je aan het denken. Blijkbaar wist Faust toen ook al van verhogen en verplaatsen. Joost vond het een onmogelijke en zinloze opgave. De historische benadering zal bij hem geen rol gespeeld hebben, zo dacht ik. En nu? Is geschiedenis ook gezwam als het gaat om het verplaatsen van molens? Of om het met de beroemd geworden uitspraak van de automagnaat Henry Ford II te zeggen: 'History is bunk'. Draaien! Malen! Joost!!! Natuurlijk zeggen we het zo niet en hebben de mond vol over cultuurhistorie en historische waarde, maar onder de hand....

Balie Kluiver

De heer F.D.M. Weemaes uit Terneuzen herkent in de 'Zoeker' uit het vorige nummer inderdaad de standerdmolen in het Openluchtmuseum te Bokrijk aan de kleding van de 'molenaar' en de bijzondere 'luiluifel' van deze molen.

Hierbij een nieuwe 'Zoeker'; maar waar?
Het betreft een drietal foto's van omstreeks 1940 van een en dezelfde persoon op een en dezelfde molen, een stenen baliemolen. Reacties a.u.b. te richten aan de redactie van de *Molenwereld*, Moerdijkstraat 39, 2751 BE Moerkapelle, fax 079-5931303, e-mail: **redactie@molenwereld.nl**

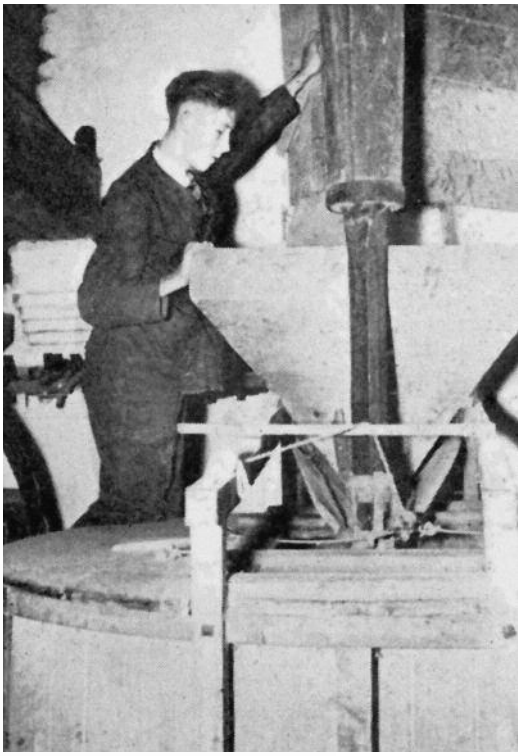

M O L E N W E R E L D
gaat voor u OPEN!!!!

en

MOLENAARSVERLEDEN cadeau!!!

en

nog korting toe!!!

Al tien jaar is *Molenwereld* het blad bij uitstek op molengebied voor honderden molenliefhebbers met veel nieuws, reportages en allerhande artikelen, rijk geïllustreerd en goed verzorgd.

Meer dan honderd nummers en TIEN JAAR MOLENWERELD dat vieren we!

Als u nog nooit abonnee bent geweest en zich nu opgeeft dan krijgt u eenmalig bij uw abonnement het boek ***Molenaarsverleden ter waarde van € 12,50 cadeau!*** *Molenaarsverleden* is een bundel van veertig interessante artikelen over molens en telt 96 pagina's.

Bovendien kost u een abonnement over 2008 geen € 47,50 maar € 38,50 indien u alle elf nummers van die jaargang wenst te ontvangen. Wilt u er minder dan kunt u voor ieder nummer dat u niet wenst € 3,50 aftrekken.
Als u bijvoorbeeld alleen de laatste drie nummers wenst, dan is de prijs € 38,50 - 8 x € 3,50 = € 10,50.

MOLENWERELD iedere maand per post thuis kan op drie manieren:

1. Door het nemen van een abonnement.
Abonnementen kunnen op ieder gewenst moment ingaan en worden automatisch verlengd tenzij een abonnement uiterlijk 1 december van het lopende abonnementsjaar schriftelijk wordt opgezegd.

Abonnementsprijs: Nederland: € 47,50 per jaar (incl. 6% BTW).
Overig Europa: € 65,- per jaar (incl. 6% BTW).
Overige landen op aanvraag.
De abonnementsprijs dient bij vooruitbetaling te worden voldaan.

2. Door u aan te melden als donateur.
Donateurs van de Stichting Molenwereld in Nederland ontvangen het blad gratis bij een minimum-donatie van € 62,50.

3. Door een cadeau-abonnement.
U kunt ook een abonnement cadeau doen. U geeft dan via onderstaande bon aan wie u de ***'MOLENWERELD'*** wilt toesturen en met ingang van wanneer. Na ontvangst van het abonnementsbedrag sturen wij u een cadeaubon voor de ontvanger.

Een cadeau-abonnement kan voor een heel of voor een half jaar aangegaan worden.
De prijs voor een heel jaar is € 49,-, voor een half jaar € 24,50. Na afloop van de periode wordt het cadeau-abonnement automatisch door ons beëindigd.

B O N

˚**JA**[1], ik meld mij aan als abonnee op de ***'MOLENWERELD'***.

❑ ˚volgens bovenstaande aanbieding van € 38,50 voor alle nummers van 2008 en ontvang het boek *Molenaarsverleden* gratis.

❑ ˚volgens bovenstaande aanbieding en ontvang het boek *Molenaarsverleden* gratis, maar wens van 2008 alleen de nummers ..... te ontvangen.

❑ ˚**JA**[1], ik meld mij aan als donateur van de Stichting Molenwereld tegen een donatie van € ..... Ik maak mijn donatie over op Postbankrek. 4506935 of Rabobankrek.no 3750.30.867 t.n.v. de Stichting Molenwereld.

❑ ˚**JA**[1], ik wil graag een cadeau-abonnement aanvragen voor:

Naam: .....

Adres: .....

Postcode: ..... Plaats: .....

met ingang van ..... voor een periode van een half/heel[2] jaar

Als / ❑ molenliefhebber / ❑ beroepsmolenaar / ❑ molenmaker / ❑ vrijwillig molenaar[3] ben ik speciaal geïnteresseerd in:

.....

Handtekening:

Afzender (s.v.p. in drukletters)

Naam: .....

Adres: .....

Postcode: ..... Plaats: .....

Deze bon of een kopie ervan kan, desgewenst, portvrij ingestuurd worden aan:

Stichting MOLENWERELD Antwoordnummer 12104 NL-2740 WD MOERKAPELLE

1. s.v.p. aankruisen hetgeen door u gewenst wordt.
2, 3. s.v.p. doorhalen wat voor u niet van toepassing is.

BON

Bij de omslag voorzijde: kijkje in de kap van molen De Nolet in Schiedam, detail van de middenplaat (foto Teo Krijgsman).

Bij de omslag achterzijde: de Lagenwaardse molen in Koudekerk aan de Rijn. De winterfoto wekt de indruk `alsof het altijd zo geweest is'; tijdloze schoonheid. Toch staat de molen hier pas sinds 2004. Eerder raakte hij in Leiderdorp als Bosmolen in de knel vanwege de aanleg van de HSL (foto Joop Vendrig, 8 december 2006).

Uw mooiste molenfoto ook in kleur op de achterpagina van de Molenwereld? De achterpagina reserveren wij voor lezers die hun mooiste molenfoto's graag met anderen willen delen. Inzending kan zowel per post als per e-mail. In het laatste geval is wel een voldoend hoge resolutie vereist: minimaal 300 dpi. Inzending kan geen plaatsing garanderen. Er zijn per jaar immers maar elf mogelijkheden en bovendien streeft de redactie naar spreiding per regio en molentype. U kunt uw foto (`s) insturen of mailen naar de redactie van *Molenwereld*.